

Economisch-Statistische Berichten

Lijdende leiders

★

B. Bolmeijer

Het reële inkomen van het burgerlijk
overheidspersoneel

★

Dr A. L. van Schelven

Bestrijding van arbeiderstekort en
arbeidersverloop in de katoenindustrie

★

Ir T. P. Huisman

De internationale tarwe-overeenkomst

★

Drs H. Hoelen

Het bierverbruik in België en Nederland

★

Drs J. C. L. Huiskamp

De netto omzetbelasting

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

39e JAARGANG

No 1955

WOENSDAG 24 NOVEMBER 1954

KAS-ASSOCIATIE N.V.

SPUISTRAAT 172

AMSTERDAM

Deposito en
Rekeningcourant

BETALEN • BEWAREN • BEHEREN

EERSTE NEDERLANDSCHE

Gevestigd te

's-Gravenhage

**COLLECTIEVE
PERSONEELVERZEKERINGEN**

*Speciale combinaties voor
Directieverzekeringen*

ADMINISTRATIEKANTOOR TE DORDRECHT
BELLEVUESTRAAT 2 — TELEF. 01850-5345

vacatures

**Superintendents
Required**

for Cane Plantation and Sugar
Mill to be created in Eastern
Belgian Congo. Ideal climate,
altitude 3000 ft.

Size of plantation, 24.000 acres.
Plant capacity, 1.000 tons cane
per day. Expected production,
15.000 tons sugar. Refinery,
annexed.

1. PLANT SUPERINTENDENT

having wide experience, the necessary authority,
good university degree of civil, mechanical or
chemical engineer

2. AGRICULTURAL SUPERINTENDENT

having wide experience of cane cultivation and a
university degree of agricultural engineer
Preference will be given to candidate having also
knowledge of coffee, cocoa and hevea cultivation

First-class references requested
Knowledge of French and English required
Age between 40 and 50 years

Address applications to

SYNDICAT SUCRIER DE L'EST DU CONGO
57 Rempart Kipdorp - Antwerp - Belgium

(Zie voorts blz. 944)

R. Mees & Zoonen

Bankiers en
Assurantie-makelaars

Rotterdam

Amsterdam - 's-Gravenhage
Delft - Schiedam - Vlaardingen

Adviezen inzake
Levensverzekeringen
en Pensioencontracten

**ECONOMISCH-
STATISTISCHE BERICHTEN**

Uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.
Telefoon, redactie: K 1800-52939. Administratie: K 1800-
38040.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam.

Redactie-adres voor België: Dr J. Geluck, Zwijnaardse Steen-
weg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.

Abonnementsprijs, franco per post, voor Nederland en de
Uniegebieden en Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f 26,—,
overige landen f 28,— per jaar. Abonnementen kunnen
ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per
ultimo van het kalenderjaar.

Losse nummers 75 cts.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor
Westzeedijk, Rotterdam-W.

Advertenties. Alle correspondentie betreffende advertenties
te richten aan de Koninklijke Nederlandsche Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon
69300, toestel 1 of 3).

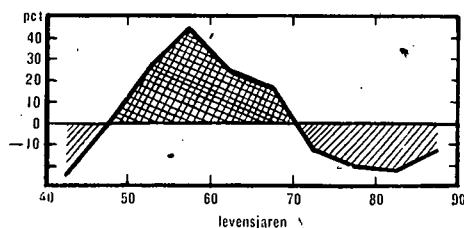
Advertentie-tarief f 0,30 per mm. Contract-tarieven op aan-
vraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten”
f 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt
zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van
redenen te weigeren.

Lijdende leiders

Het dragen van een meer dan normale verantwoordelijkheid wordt dikwijls op twee, diametraal tegengestelde, wijzen betaald. De eerste betalingswijze mag zich verheugen in een algemene bekendheid: degene, die verantwoordelijkheid draagt, geniet daarvoor, naast een zeker aanzien, doorgaans een hogere geldelijke beloning. De tweede is bij niet-ingewijden minder bekend: het is gebleken, dat de bekleders van verantwoordelijke functies, die vaak geen achturige werkdag kennen, en geen onbekommerd weekend, die onvoldoende nachtrust genieten en, ook tijdens hun schaarse vrije uren, door problemen worden achtervolgd, hun verantwoordelijkheid veelal betalen met hun gezondheid.

Verschiede kwalen blijken zich veelvuldiger te openbaren bij beoefenaren van bepaalde beroepen, met name bij topfunctionarissen in het bedrijfsleven en bij de Overheid, bij politici, hoogleraren, beoefenaren van vrije beroepen enz. Na de oorlog is voor deze kwalen de, blijkens voorgaande opsomming te enge, verzamelnaam „managerziekte” geïntroduceerd. Het is deze managerziekte, waaraan Prof. Dr O. Graf een belangwekkend artikel heeft gewijd ¹⁾.

Genoemde auteur heeft, nadat hij een verzameling van overlijdensberichten had aangelegd, een frequentieverdeling gemaakt van de leeftijden, waarop 1.152 leidende personen ²⁾ zijn overleden. Deze frequentieverdeling heeft hij vergeleken met die van de totale mannelijke bevolking, omgerekend voor 1.152 gevallen. Het bleek, dat van het 47ste tot het 70ste levensjaar de sterftcijfers voor degenen, die een leidinggevende en verantwoordelijke functie uitoefenden hoger lagen dan het gemiddelde. In de hierbij afgedrukte grafiek is de geconstateerde afwijking der sterftcijfers naar boven, die tussen het 55ste en 60ste levensjaar het grootst is, in procenten uitgedrukt. Voorts kwam aan het licht, dat de leeftijd van overlijden voor de groep der eigenlijke managers gemiddeld 2,8 jaar en voor die der nauw bij het bedrijfs-

leven betrokkenen — commissarissen bijv. — 1,5 tot 2 jaar beneden de gemiddelde der totale mannelijke bevolking lag.

Prof. Graf ziet in deze cijfers een bevestiging voor het bestaan der managerziekte. Daar hij alleen maar beschikte over gegevens betreffende de leeftijd van overlijden en niet over die aangaande de doodsoorzaak der 1.152 personen, was het hem niet mogelijk aan de hand van het door hem verzamelde materiaal na te gaan, welke kwalen deel uitmaken van de managerziekte. Hij vond echter een aanknopingspunt in een onderzoek van de Amerikaanse medica Flanders Dunbar naar de veelvuldigheid van bepaalde ziekteverschijnselen in enkele beroeps-categorieën.

Een drietal ziekten, namelijk coronair thrombose, angina pectoris en afwijkingen van het hartrhythme, bleek bij de groep der ondernemingseigenaren en hogere ambtenaren 7 tot 9 maal meer voor te komen dan op grond van waarnemingen bij de gemiddelde bevolking kon worden verwacht. Prof. Graf meent, dat dit resultaat ook van toepassing is op de overleden leidinggevende personen, betrokken in zijn onderzoek; met andere woorden, dat deze drie ziekten verantwoordelijk mogen worden gesteld voor de door hem bij deze groep geconstateerde hoge sterftcijfers.

Volgens het onderzoek van Flanders Dunbar lagen de beoefenaren van vrije beroepen, wat de zojuist vermelde ziekten betreft, beneden het gemiddelde. Het is merkwaardig, dat Prof. Graf, van wiens onderzoek de beoefenaren van vrije beroepen toch 18 pCt uitmaakten, aan deze afwijking voorbij gaat.

Het is, aldus Prof. Graf, zaak de gezondheid van mensen op verantwoordelijke posten te beschermen. Van veel belang is daartoe, dat dezen wordt gewezen op de gevaren, die hen bedreigen. Er dient o.a. naar te worden gestreefd de nachtelijke arbeid der verantwoordelijkheidsdragers te beperken en hen te doen breken met de slechte gewoonte af te zien van een rustig weekend en vakantie. In dit verband is het voorbeeld van een groot aantal bedrijven, die hun topfunctionarissen verplichten hun vakantie als geheel of hooguit in tweeën op te nemen, het navolgen waard.

z.

¹⁾ Ueber die „Managerkrankheit“ und den Gesundheitsschutz des geistigen Arbeiters“, Münchener Medizinische Wochenschrift“, 1953, blz. 717 e.v.

²⁾ Waarvan: managers in eigenlijke zin 51 pCt; overige nauw bij het bedrijfsleven betrokkenen 22 pCt; vrije beroepen 18 pCt; in overheidsdienst 5 pCt; moeilijk onder te brengen 4 pCt.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Lijdende leiders, door Drs J. H. Zoon	927	De netto omzetbelasting, door Drs J. C. L. Huiskamp	938
Het reële inkomen van het burgerlijk overheids- personeel, door B. Bolmeijer	929	Bedrijfseconomische notities:	
Bestrijding van arbeiderstekort en arbeidersveelloop in de katoenindustrie, door Dr A. L. van Schelven	932	Converteerbare obligaties, door Drs J. C. Brezet	941
De internationale tarwe-overeenkomst, door Ir T. P. Huisman	934	Geld- en kapitaalmarkt, door Drs J. C. Brezet ...	942
Het bierverbruik in België en Nederland, door Drs H. Hoelen	936	Statistieken:	
		Interim-indexcijfers van groothandelsprijzen in Nederland	943

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; H. W. Lambers; J. Tinbergen; F. de Vries;
C. van den Berg (secretaris). Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Assistent-redacteur: J. H. Zoon.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars;
J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. Vlerick.

DE ARTIKELEN VAN DEZE WEEK

B. BOLMEIJER, Het reële inkomen van het burgerlijk overheidspersoneel.

In aansluiting op het artikel in „E.-S.B.” van 3 Februari jl., waarin schrijver het verloop heeft behandeld van het reële inkomen van het burgerlijk rijkspersoneel over het tijdvak 1900 t/m 1953, heeft schrijver opnieuw een onderzoek ingesteld, waarbij de aandacht meer op het jongste verleden is gericht. Dit onderzoek is uitgebreider dan het vorige; ook de hoogste staatsdienaren en het personeel bij de provinciën en de gemeenten zijn er thans in betrokken. De uitkomsten van het onderzoek zijn in dit artikel neergelegd in een tabel en een grafiek. De conclusies van het eerste artikel worden volkomen bevestigd door die van dit onderzoek. De beoordeling van de financiële positie van het burgerlijk rijkspersoneel naar de vergelijkingsperiode 1935-1939, in het eerste onderzoek gebaseerd op de functies, en in het huidige onderzoek berustend op de groepsindeling, leidt tot dezelfde uitkomsten.

Dr A. L. VAN SCHELVEN, Bestrijding van arbeiderstekort en arbeidersverloop in de katoenindustrie.

Na de bevrijding openbaarden zich in de textielindustrie van Twente en de Achterhoek moeilijkheden op het gebied der personeelsvoorziening. Een aantal sociaal-psychologische oorzaken werkte er toe mee, dat de Twents-Achterhoekse bevolking in de aanvang weinig lust toonde de haar toekomstige plaats in deze industrie weer in te nemen. Het aanzienlijke arbeiderstekort vormde aanleiding tot de oprichting van de Stichting Textielvak. Het inzicht zegevierde, dat wervingscampagnes weinig kans van slagen hebben, wanneer er weerstanden van de bevolking tegen een bedrijf of bedrijfstak bestaan. Het werd juist geoordeeld de oorzaken der weerstanden op te sporen en te trachten deze weg te nemen. Naast het aantrekken van nieuwe arbeiders is het vasthouden van eenmaal aangenomen arbeiders van belang; de aandacht richt zich dan ook tevens op het arbeidersverloop. Schrijver geeft de verloopcijfers in de jaren 1950 t/m 1953 weer en behandelt enkele vragen, die de methode van bestrijding helpen bepalen.

Ir T. P. HUISMAN, De internationale tarwe-overeenkomst.

Het voornaamste onderwerp van discussie in de bijeenkomst van de „International Wheat Council” van 10-14 October jl. te Londen was een studie van het secretariaat over productie en verbruik van tarwe. De bestaande grote overschotten leidden tot de vraag, of de tarweprijs, die volgens de overeenkomst tussen een maximum- en minimumpunt mag bewegen, niet nog verder zou moeten dalen. Een daling, tot de minimumprijs vond echter geen steun bij de importlanden, daar hieraan de verplichting is verbonden het volle gegarandeerde kwantum af te nemen. De exportlanden hadden eveneens bezwaren, daar de kwaliteit van de oogst van dit jaar zeer slecht is, en een groot deel er van naar de veevoedersector zal moeten gaan, terwijl te gelijker tijd ten gevolge van slechte oogsten in de importlanden nog een stijging van de export wordt verwacht. De enige weg om tot een sanering van de markt te komen is gelegen in nationale maatregelen tot beperking van de prijssteun en van de bebouwde oppervlakte. Schrijver stelt de vraag, of de komende nieuwe overeenkomst niet beter kan worden gebaseerd op een systeem van flexibele prijzen.

Drs H. HOELEN, Het bierverbruik in België en Nederland.

In de na-oorlogsjaren is in België zowel als in Nederland een grote verschuiving in het bierverbruik opgetreden ten gunste van het flessenbier; mogelijk speelt hier een groter verbruik thuis een rol. De importen zijn voor beide landen van geringe betekenis. Schrijver geeft vervolgens een overzicht van de ontwikkeling van het bierverbruik per hoofd; de daling in beide landen is uit een reeks oorzaken te verklaren, zoals de inhaalvraag naar duurzame consumptiegoederen en de grotere vraag naar gedistilleerd. Een vergelijking tussen België en Nederland leert, dat het verschil in de omvang van het bierverbruik een gevolg is van een verschil in mensentype en levensgewoonte, een afwijkende economische structuur en de hogere eisen die in Nederland aan adspirant-caféhouders worden gesteld.

Drs J. C. L. HUISKAMP, De netto omzetbelasting.

Naar aanleiding van de invoering van een belasting op de toegevoegde waarde in Frankrijk, onderzoekt schrijver, welke voordelen dit stelsel biedt boven de gebruikelijke omzetbelastingssystemen. Als toegevoegde waarde — waarover de belasting wordt geheven — wordt beschouwd: die waarde, waarmee de verkoopprijs de aankoopprijs overtreft van die bestanddelen, waaruit de verkoopprijs is opgebouwd en waarover reeds omzetbelasting is geheven. Voordelen zijn, dat de concurrentievoorwaarden tussen geïntegreerde en niet geïntegreerde bedrijven niet worden aangetast, terwijl de netto omzetbelasting ook internationaal niet concurrentieverstorend zou werken. De principiële toepassing van het netto omzetbelastingstelsel heeft als schaduwzijde, dat alle detaillisten wederom in de omzetbelasting moeten worden betrokken.

— SOMMAIRE —

B. BOLMEIJER, Le revenu réel du personnel civil de l'Etat.

L'auteur recherche l'évolution du revenu réel du personnel civil de l'Etat au cours des dernières années.

Dr A. L. VAN SCHELVEN, La lutte contre la pénurie et le déchet de main-d'oeuvre dans l'industrie cotonnière.

La pénurie de main-d'oeuvre dans l'industrie textile de Twente et de l'Achterhoek a provoqué la création de la „Stichting Textielvak”. L'auteur en décrit l'objet et les méthodes.

Ir T. P. HUISMAN, L'accord international sur le froment.

L'auteur résume les sujets discutés lors de la dernière réunion de l' „International Wheat Council”.

Drs H. HOELEN, La consommation de bière en Belgique et aux Pays-Bas.

Une enquête sur la consommation de bière en Belgique et aux Pays-Bas permet à l'auteur de déceler les facteurs qui déterminent un niveau de consommation différent dans les deux pays.

Drs J. C. L. HUISKAMP, La taxe sur la valeur ajoutée.

La récente entrée en vigueur en France de la taxe sur la valeur ajoutée donne lieu à une enquête sur les avantages et les inconvénients de ce système.

opgenomen, uitgedrukt in procenten van die van de vergelijkingsjaren, welke op 100 zijn gesteld.

Met de verhoging van 6 pCt in October 1954 is daarbij geen rekening gehouden.

De grafiek.

Deze brengt de reële inkomensverdeling van het hiervoor omschreven personeel in beeld. De groepering sluit volledig aan op die van de tabel, terwijl de rubricering ontleend is aan en overeenstemt met die van de salaristabellen van vorengenoemde statistiek. De rubrieken, waarin de hiervoor bedoelde 72 maximale loon- en salarisbedragen in een gecompriëerde samenvoeging van 62 zijn verwerkt, geven de procentuele verdeling van het totaal aantal van de rond 195.000 personeelsleden naar hun reëel inkomen in 1950 aan.

Teneinde de grafiek door het opnemen van te veel cijfermateriaal niet onleesbaar te maken, zijn daarin alleen de grensinkomens vermeld; het aflezen van de tussenwaarden kan plaatsvinden door raadpleging van onderstaande reeksen, welke het accres binnen de groepen aangeven.

De reeksen voor de 5 onderdelen luiden (in gulden):

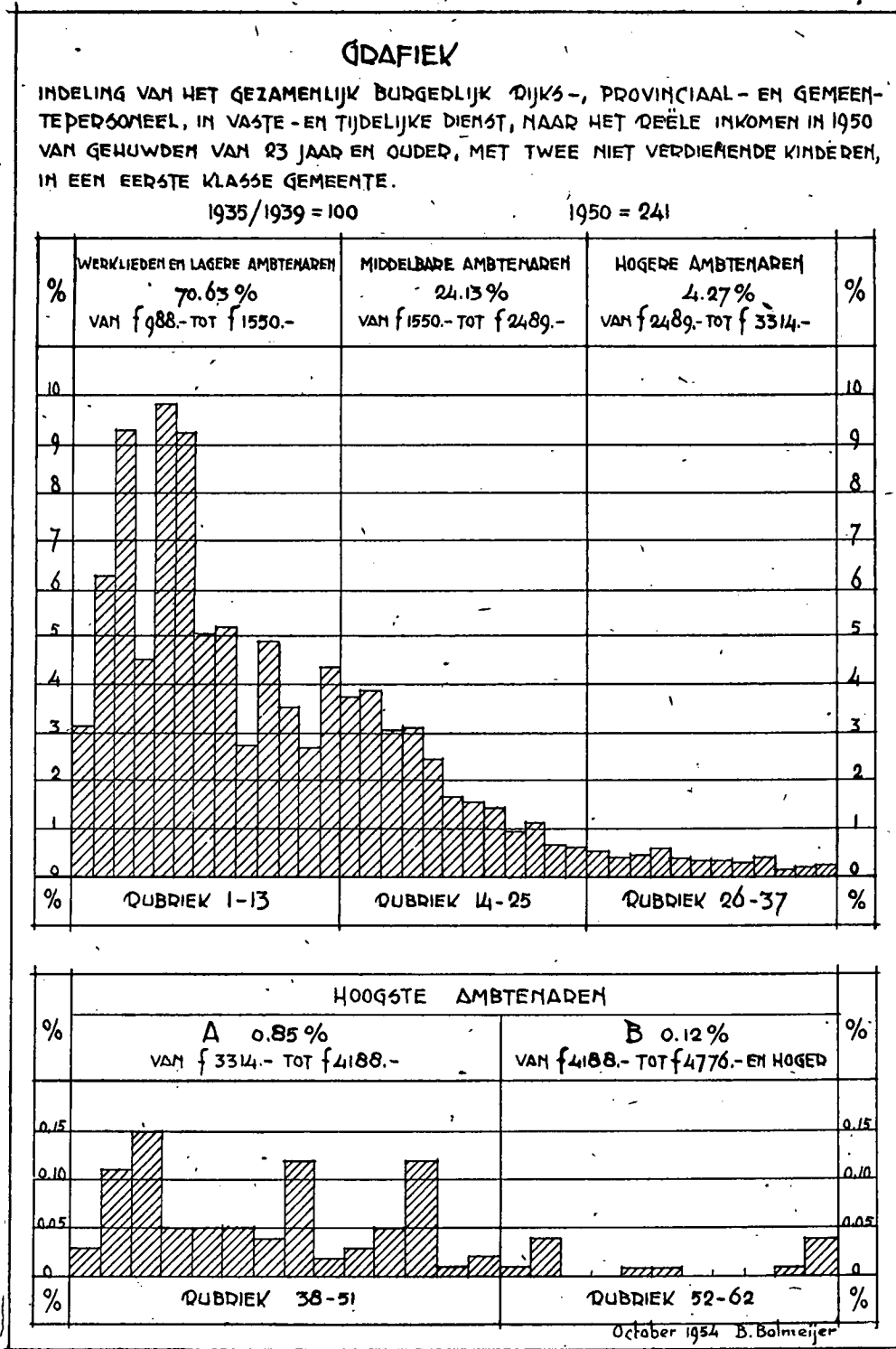
Rubriek	1 t/m 13:	(988 + 43) + resp. 41, 48, 44, 41, 45, 40, 44, 42, 46, 41, 46 + 41 =	1.550
"	14 "	25: (1.550 + 65) + resp. 84, 83, 82, 59, 79, 85, 88, 67, 82, 83 + 82 =	2.489
"	26 "	37: (2.489 + 81) + resp. 64, 82, 79, 78, 72, 55, 71, 69, 70, 69 + 35 =	3.314
"	38 "	51: (3.314 + 18) + resp. 85, 68, 68, 67, 48, 67, 65, 66, 65, 67, 63, 63 + 64 =	4.188
"	52 "	62: (4.188 + 62) + resp. 62, 41, 62, 60, 61, 61, 60, 60 + 59 =	4.776

De spreiding.

De publicatie, hiervoor genoemd, geeft geen opheldering omtrent de door de betrokkenen beklede functies, met behulp waarvan de spreiding van het personeel zou kunnen worden aangegeven. In deze leemte is echter voorzien door berekening van het maximale reële inkomen van een aantal typerende functies, welke ter aanduiding van deze spreiding dienst hebben gedaan.

Werklieden en lagere ambtenaren.

Deze groep kan in drie categorieën, van vrijwel gelijke omvang worden ontleed. De eerste, met rond 33 pCt, waarvan het inkomen aanvangt met dat van een ongeschoolde werkmán en iets uitgaat boven dat van een hulp-vakman (schrijver), bestaat grotendeels uit in de praktijk gevormd personeel. De tweede, met rond 34 pCt, welke een inkomen boekt hetwelk ongeveer ligt tussen dat van genoemde functionarissen en een voorman (schrijver A), bestaat of uit vakbekwaam personeel of bezit een zekere schoolopleiding (bijv. ULO of ambachtsschool). De derde, met rond 33 pCt, die een inkomen geniet, hetwelk aansluit aan dat van laatstgenoemde functionarissen en eindigt op het maximum van een adjunct-commies, moet naast praktische ervaring theoretisch geschoold zijn of over langdurige ervaring beschikken.

Middelbare ambtenaren.

Deze qua opleiding meer homogeen groep dan de vorige, aan welke naar mate de inkomens hoger liggen behalve ruimere praktische ervaring hogere eisen van theoretische scholing worden gesteld, vangt aan met de rang van adjunct-commies (Technisch Assistent A) en eindigt met die van Hoofdcammies A (Technisch Hoofdambtenaar 1e klasse). In deze groep treft men voorts, om slechts enkele te noemen, naast het personeel van inrichtingen voor gewoon lager, voortgezet gewoon lager en uitgebreid lager onderwijs, de aankomende leraren bij het middelbaar onderwijs, vele academisch gevormden en afgestudeerden van een technische hogeschool e.d. aan.

Hogere ambtenaren.

Deze groep, die aansluit op de vorige en eindigt met de rang van Administrateur A (Hoofdingenieur A), bestaat voornamelijk uit leiding gevend, veelal academisch gevormd personeel; ook het lerencorps bij het M.O. en het Voorbereidend Hoger Onderwijs valt er grotendeels onder.

Hoogste ambtenaren.

In deze groep vinden de hoogste leidinggevende en wetenschappelijke overheidsdienaren hun plaats.

Onder a treft men diegenen aan, waarvan de bezoldiging naar schaal, onder b diegenen, wier bezoldiging naar „vaste” bedragen plaatsvindt.

Als beginrang van de a-groep kan de functie van Raadadviseur, als eindrang die van Geneeskundig hoofdinspecteur worden genoemd; voor de b-groep kunnen respectievelijk de Voorzitter van de Raad voor Rijks-personeelsaangelegenheden en de Directeur-Generaal der P.T.T. worden vermeld.

Conclusies.

1. Blijkens de rubrieken B en D van de tabel bestaat er in de jaren 1948 en 1954 een grote discongruentie tussen de nominale en de reële inkomens. Vergeleken met 1935/1939 zijn de eerste belangrijk gestegen, de laatste aanzienlijk gedaald. Voor alle groepen geldt, dat de grenzen, binnen welke de reële inkomens zijn samengevat, sterk zijn verengd, zodat de mogelijkheid tot positieverbetering in hoge mate is ingekrompen; er is, ook binnen de groepen, weinig perspectief overgebleven.

Behalve voor de hoogste ambtenaren, die in 1948 het meest achterop blijken te zijn geraakt en in 1954 meer op de achterstand van de andere groepen zijn afgestemd, is de situatie sedert 1948 weinig veranderd. *Zonder de belastingverlaging in 1951 en 1954 valt in 1954 ten opzichte van 1948 voor het overige personeel zelfs een achteruitgang te constateren.* De in 1953 tot stand gekomen denivellering heeft, behoudens voor een deel der hoogste ambtenaren, niet aan de verwachtingen beantwoord.

2. De grafiek behoeft, na hetgeen daaromtrent is opgemerkt, m.i. weinig commentaar. Van de groep werklieden en lagere ambtenaren heeft $\frac{2}{3}$ (rubriek 1 t/m 7), d.i. 47 pCt van het gehele corps, een reëel inkomen (in gulden van 1935/1939) van f 988 tot f 1.290, de rest, met rond 23 pCt, van f 1.290 tot f 1.550. Van de

middelbare groep boekt ongeveer $\frac{3}{4}$ (rubriek 14 t/m 19) een reëel inkomen van f 1.550 tot f 2.002, $\frac{1}{4}$ een inkomen van f 2.002 tot f 2.489. De hogere en hoogste ambtenaren (ruim 5 pCt) lopen door tot f 4.776; 0,04 pCt komt daar boven.

In 1950 heeft 95 pCt van het corps dus een reëel inkomen van minder dan f 2.500, uitgedrukt in gulden van 1935/1939.

Blijkens de frequentieverdeling zijn de laagste en de hoogste groep, in tegenstelling tot de middelbare en hogere, weinig homogeen. Uit het feit, dat o.a. de rubrieken 3, 5 en 6, waarin de hulp-vakman, de vakman en de vakman 1e klasse zijn ondergebracht, de hoogste frequentie aanwijzen, mag worden afgeleid, dat de geringe homogeniteit, ook ten aanzien van de hoogste groep, die vele departementsambtenaren omvat, haar oorzaak in rangeninflatie vindt¹⁾. Deze factor, waaraan overigens, gezien het geringe accres van de inkomens, minder betekenis kan worden gehecht dan men er wel aan wil toekennen, komt waarschijnlijk zowel door druk van onder als van boven tot gelding. Bij de middelbare en hogere groep, waarin frequentietoppen vrijwel ontbreken, speelt zij zo goed als geen rol.

3. Bij de berekening van de reële inkomens is gebruik gemaakt van de door het C.B.S. welwillend verstrekte prijsindexcijfers van het gezinsverbruik voor arbeidersgezinnen, welke op basis van 1935/1939 = 100 luiden: 1948 = 208, 1950 = 241 en 1954 = 276 (gem. 1e halfjaar). Prijsindexcijfers van het gezinsverbruik voor andere dan arbeidersgezinnen waren bij dat Bureau nog niet bekend, zodat voor de hogere inkomens, die met behulp van vorenstaande cijfers zijn berekend, de reële waarde hoogstwaarschijnlijk is overschat. Daar komt wat 1950 betreft nog bij, dat het gehele personeel als gehuwd en in het bezit van twee kinderen is aangemerkt. Uit gegevens, welke aan publicatie nr 5 konden worden ontleend, blijkt dat het percentage ongehuwden van het behandelde personeel bij het Rijk, de provinciën en de gemeenten afzonderlijk en in totaal respectievelijk 20, 17, 19 en 19 beloopt, het aantal kinderen berekend over alle ambtenaren per ambtenaar respectievelijk 1,2; 1,3; 1,17 en 1,2 en per gehuwde respectievelijk 1,48; 1,55; 1,45 en 1,47. Daar ten slotte een eerste klasse gemeente voor de berekeningen is gekozen is de toestand in 1950 gunstiger voorgesteld dan in werkelijkheid het geval was.

4. De conclusies, welke zijn weergegeven in mijn in de aanhef genoemd artikel van 3 Februari jl., worden volkomen bevestigd door die van het onderhavige onderzoek.

De beoordeling van de financiële positie van het burgerlijk rijksperoneel naar de vergelijkingsperiode 1935/1939, in het eerste onderzoek gebaseerd op de functies, en in het huidige onderzoek berustend op de groepsindeling, leidt tot dezelfde uitkomsten. Deze worden geaccentueerd door de op zich zelf staande analyse betreffende het reële inkomen van het burgerlijk rijks-, provinciaal- en gemeentepersoneel in het jaar 1950, waarbij als maatstaf voor de vergelijking uitsluitend het gestegen prijsniveau in aanmerking is genomen.

Groningen.

B. BOLMEIJER.

¹⁾ Bij de huidige beloning een moeilijk probleem, vooral als ten gevolge van de taakwaardering mocht blijken dat sommigen te hoog zijn geplaatst.

Bestrijding van arbeiderstekort en arbeidersverloop in de katoenindustrie

Industrial relations in de praktijk

Inleiding.

De uiteenzetting van de heer Kingma over „Industrial relations” ¹⁾ biedt aanknopingspunten voor enkele aanvullende beschouwingen en praktijkvoorbeelden. De schrijver van het artikel geeft het begrip industrial relations een bredere inhoud dan gebruikelijk. De heer Kingma verstaat er onder wat men anderszins zou kunnen noemen „human relations” of liever nog „personeelsbeleid”. Dit ziende als het noodzakelijk fundament van „public relations”, volgt hij de gedachtengang van Robert Breth in zijn uitspraak: „Human relations and public relations are twins” ²⁾.

Over de omschrijving der termen is nog meer te zeggen, maar het komt mij nuttiger voor iets mede te delen over de toepassing van dit begrip „industrial relations” in de praktijk. De in het artikel naar voren gebrachte gedachten liggen nl. ten grondslag aan de werkzaamheden van de Stichting Textielvak, die zijn werkterrein vindt binnen de textielindustrie van Twente en de Achterhoek. Aanleiding tot deze stichting was het aanzienlijk arbeiderstekort in de eerste na-oorlogse jaren. Na de bevrijding moest het omvangrijke apparaat der katoennijverheid weer in beweging worden gebracht. Afgezien van de moeilijkheden ten aanzien van de grondstoffenvoorziening, de financiering van de niet onaanzienlijke vernieuwingen en de technische modernisering van het productieproces, hadden de ondernemers te kampen met moeilijkheden op het gebied van de personeelsvoorziening. Een aantal sociaal-psychologische oorzaken werkte er toe mede dat de Twents-Achterhoekse bevolking in de aanvang weinig lust toonde de haar vanouds toekomende plaats in de spinnerijen, weverijen en veredelingsbedrijven weer in te nemen.

De oorsprong van de huidige activiteiten der Stichting moet men dan ook zoeken in onderling overleg van personen uit de katoennijverheid in het najaar van 1947, waarbij onder ogen werd gezien hoe aan het bestaande

personeelstekort tegemoet te komen. Plannen tot een grootscheepse wervingscampagne met behulp van alle middelen der moderne publiciteitstechniek werden wel opgesteld, doch nimmer uitgevoerd. Het juiste inzicht zegevierde dat, zo er bepaalde weerstanden van sociaal-psychologische aard tegen een bedrijf of bedrijfstak blijken te bestaan, een dergelijke actie een geringe kans van slagen zal hebben. Veel juist oordeelde men het dan ook pogingen in het werk te stellen de oorzaken van deze weerstanden op te zoeken en te trachten deze weg te nemen. Wat dit opsporen aangaat: dit vindt op het ogenblik plaats door een omvangrijk sociologisch onderzoek naar de instelling van de textielarbeider tegenover zijn werk en het oordeel van de buitenwereld over de textielindustrie. Veel verder hierop ingaan is in het kader van dit artikel niet mogelijk. Wel moge er reeds op worden gewezen, dat én in de individuele bedrijven én ook gezamenlijk een aantal pogingen in het werk zijn en worden gesteld de oorzaken van de weerstanden weg te nemen.

Van het begin der werkzaamheden af heeft de Stichting Textielvak zich gerealiseerd dat zij slechts kans van slagen zal hebben indien zij gedragen wordt door het geheel van de katoennijverheid, dus door werkgevers en werknemers beiden. Derhalve is het bestuur paritair samengesteld.

Arbeiderstekort en arbeidersverloop.

De textielindustrie in Twente en de Achterhoek heeft sinds de bevrijding bij voortdurend te kampen gehad met een tekort aan in het bijzonder geschoolde arbeidskrachten. Weliswaar zijn er enkele inzinkingen geweest, waar de arbeidsmarkt ruimer voorzien was, bijv. als een gevolg van economische oorzaken die hier kortheidshalve als de teruggang na de Korea-hausse worden aangeduid. Op het ogenblik is de situatie het juist getypeerd door de woorden van het jaarverslag over 1953 van het G.A.B. te Enschede: „Ondanks de omvangrijke aantrekking van Duitse arbeidskrachten bleef het tekort, zowel aan mannen als vrouwen, groot. Dit is ook deels een gevolg van het grote verloop onder deze categorie. Noodgedwongen is men dan ook overgegaan tot tewerkstelling van een

Verloopcijfers Twents-Achterhoekse textielindustrie a)

(in pCt van het totale personeel)

	Mannen			Vrouwen			Totaal		
	onvermijdelijk	vermijdelijk	totaal	onvermijdelijk	vermijdelijk	totaal	onvermijdelijk	vermijdelijk	totaal
1950: Totale gebied	3,30	10,80	14,10	10,20	19,80	30,00	5,10	13,20	18,30
Enschede	4,50	12,10	16,60	12,90	24,50	37,40	6,70	16,70	23,40
Rest	2,20	9,10	11,30	7,80	15,40	23,20	3,70	10,80	14,50
1951: Totale gebied	2,80	13,50	16,30	8,90	33,40	43,30	4,40	18,50	22,90
Enschede	3,17	16,80	19,25	9,05	38,39	46,44	4,69	21,81	26,50
Rest	2,60	11,32	13,92	8,76	28,89	37,65	4,16	15,83	19,99
1952: Totale gebied	3,60	11,90	15,50	6,80	29,60	36,40	4,40	16,20	20,60
Enschede	3,80	12,50	16,30	5,20	37,60	42,80	4,20	18,80	23,00
Rest	3,40	11,40	14,80	8,20	22,60	30,80	4,50	14,10	18,60
1953: Totale gebied	3,45	11,24	14,69	7,04	26,94	33,98	4,33	15,10	19,43
Enschede	3,53	13,15	16,68	5,95	34,74	40,09	4,14	18,64	22,78
Rest	3,39	9,57	12,96	8,04	19,60	27,64	5,01	11,45	16,46

a) Er is voor het verloop een onderscheid gemaakt naar onvermijdelijk en te vermijden verloop. Onder de eerste rubriek valt het vertrek wegens overlijden, pensionneren, ziekte, huwelijk, verhuizing, militaire dienst; onder de andere valt

onder andere vertrek op eigen verzoek, ontslag wegens zonder opgave vertrokken, slapte in het bedrijf, ongeschiktheid en andere dringende redenen.

betrekkelijk groot aantal gehuwde vrouwen. Ook deed zich een tekort aan jeugdige arbeidskrachten gevoelen. De aanwas was niet voldoende om in de behoefte te voorzien".

Tegen de achtergrond van dit tekort aan arbeidskrachten en de moeilijkheden nieuwe werkkrachten aan te trekken, krijgt het vasthouden van de eenmaal aangenomen arbeiders bijzonder belang. Vandaar dat allengs de aandacht, ook in de individuele bedrijven, zich naast de bestrijding van het arbeiderstekort richt op het arbeidersverloop. Wil men dit op een juiste wijze doen, dan is het noodzakelijk allereerst enig inzicht te krijgen in de verloopcijfers. Sinds 1950 zijn deze verzameld voor het gehele Twents-Achterhoekse textielgebied. De verloopcijfers voor de jaren 1950 tot en met 1953 voor dit gebied, verdeeld over de categorieën mannen en vrouwen benevens het totaalcijfer, zijn in de tabel op blz. 932 alsmede in onderstaande grafiek weergegeven.

Het verloop in de jaren 1950-1953, gezien aan de hand van de individuele cijfers der individuele bedrijven, geeft een weinig overzichtelijk beeld. Uitgesproken tendenties vallen niet aan te wijzen, of het moesten zijn die, welke het individuele bedrijfsbeheer op organisatorisch en sociaal terrein als belangrijkste factor voor het verloop aantonen, hetgeen niettemin een belangrijke conclusie zou zijn.

Er zijn enige aanwijzingen, die er op duiden dat de mate van het verloop mede bepaald schijnt te worden door de nederzettingsvorm, waarin het bedrijf gevestigd is. In de grote centra is dit aanzienlijker dan in de platte landsgemeenten. Er is voorts geen scherp onderscheid te maken tussen de verschillende productie-afdelingen, als spinnerij, weverij en veredeling. Tenslotte bestaat er een vermoeden dat hoe kleiner het bedrijf, des te meer het verloop zich in dit bedrijf op uitersten (hetzij laag, hetzij hoog) zal toespitsen. Bij een onderzoek naar het verloop in verband met de diensttijd der vertrekkenden, kwamen ook enkele interessante feiten naar voren. Het blijkt namelijk dat het percentage van hen, die korter dan 3 maanden in het bedrijf werkzaam zijn geweest, stijgt. Dit zou kunnen wijzen op een snellere beslissing van weerszijden, hetgeen ook gestimuleerd wordt door het aanstellen voor een proeftijd.

door de sterke verschillen in gemiddelde personeelsbezetting³⁾.

Deze cijfers hebben enige betekenis voor het regionale probleem maar geven nog te weinig inzicht in de situatie per bedrijf. Vandaar dat sinds 1 April 1954 een bedrijfsvergelijking der verloopcijfers is begonnen, aan de hand waarvan men de gegevens verder kan analyseren. Hoewel de te verlopen periode nog te kort is voor het trekken van algemene conclusies, blijkt nu reeds dat de cijfers per bedrijf en per afdeling sterk variëren.

Verloop-bestrijding.

Ten aanzien van het verloop⁴⁾ in het algemeen kan men enkele vragen stellen, die de methode van bestrijding helpen bepalen. Ten eerste welke oorzaken er ten grondslag liggen aan de moeilijkheden om jeugdige arbeiders in voldoende mate aan te trekken. In het bijzonder die jeugdigen, die voldoende capaciteiten van karakter en intelligentie bezitten om potentiële vakarbeiders te zijn.

Een antwoord op deze vraag zal men moeten zoeken in het vlak der public relations. Men zal de vele onjuiste oordelen over de katoenindustrie, haar mogelijkheden en eisen weg moeten nemen. Het beeld van de Twentse bevolking over deze industrie is in grote trekken niet meer in overeenstemming met de werkelijkheid. Met behulp van een verstandig gehanteerde voorlichting, o.a. van de pers, het onderwijs en de geestelijkheid, is er ongetwijfeld veel te bereiken en reeds bereikt.

Ten tweede op welke wijze de opleiding van de personeelsleden op alle niveaus ter hand moet worden genomen. In de eerste plaats is dit mogelijk door uitbreiding en modernisering, vooral in didactisch opzicht, van het bestaande apparaat van vak- en ambachtsscholen, waarbij de Fabrieksschool te Enschede en het nog prille leerlingenstelsel voor de textielindustrie niet vergeten mogen worden. Maar daarnaast vergen opleiding in eigen bedrijf, bazencursussen en vormingswerk de aandacht. De ervaring heeft reeds geleerd dat een uitbreiding van dit werk tot de hogere niveaus in het bedrijf in de vorm van bijeenkomsten met directeuren en bedrijfsleiders vruchtbaar is.

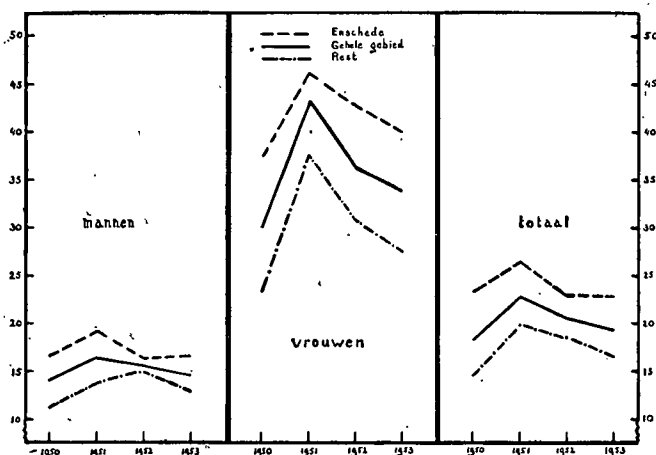
Ten derde, met welke middelen de arbeiders (en ook het leidinggevend personeel) een instrument verschaft kan worden met behulp waarvan zij aan het samenspel tussen werkgever en werknemer op een juiste manier deelnemen. De huidige ontwikkeling van de maatschappij en de onderneming maakt dit noodzakelijk. Daartoe behoeft de arbeider in het bijzonder een voorlichting en vorming in velerlei vorm. In de eerste instantie in het bedrijf zelf door middel van besprekingen in de eigenlijke vergaderingen en met behulp van periodieken. Doch een gedeelte van deze vorming en voorlichting vindt ook algemeen plaats. Daartoe verschijnt nu reeds vier jaar een maandblad voor het textielvak „Spil en Spoel” dat voor zijn deel hieraan bijdraagt. Doch ook door films en andere visuele middelen kan het doel worden verwezenlijkt.

³⁾ De uitbreiding (+) en de inkrimping (—) der personeelsbezetting varieerde sterk. In percentages van de gemiddelde personeelsbezetting in het voorgaande jaar geven de opvolgende jaren de onderstaande cijfers:

	1949	1950	1951	1952	1953
Totale gebied	—	—	— 5	— 0,6	+ 6,2
Enschede	+ 6	+ 11	— 10,9	+ 1,9	+ 6,5
Rest	—	—	+ 0,2	— 2,9	+ 5,9

⁴⁾ Plaatsgebrek weerhoudt mij er van in te gaan op het kostenaspect van het verloop alsmede op enkele administratieve methoden ter bestudering van verloop. Men zie hierover: H. J. Furness: „The cost of labour turnover” (The Institute of Cost and Works Accountants, London, 1950); J. F. Waters: „Reducing Labour Turnover”. Personnel Journal, 1949-50; „Labour Turnover”. British Institute of Management, 1949; „Labour Turnover under full Employment”. University of Birmingham 1951; J. Stewart Choate: „Labour Turnover”. Personnel Management, 1953.

VERLOOPCIJFERS

Het opvallende verschijnsel van het zeer lage verloopcijfer in 1950 en het zeer hoge in 1951 voor alle categorieën kan een verklaring vinden in enerzijds het ontslag van pensioengerechtigde werkkrachten en gehuwde vrouwen, alsmede het weinig aantrekken van nieuwe krachten, een en ander ten gevolge van de na-Korea slapte, anderzijds

Het programma van de Stichting Textielvak houdt voor een groot deel het antwoord op deze vragen in en is dan ook in het stadium van uitvoering. Op allerlei niveaus en in vele sectoren wordt getracht tot een beantwoording in de praktijk te komen. De Stichting beperkt zich echter in hoofdzaak tot stimulerende werkzaamheden, in verband waarmee het apparaat bewust klein gehouden is. Het eigenlijke werk moet plaatsvinden binnen de bedrijven.

De bovenstaande vragen geven de richting aan, waarin het antwoord moet worden gezocht, in het kader van een bestrijding van het arbeiderstekort in het bijzonder door een vermindering van het verloop. Vragen van gelijke trant kunnen echter ook worden gesteld indien men bijv. de productiviteit wil opvoeren, of het kosten- en kwaliteitsbesef onder de loupe neemt.

Het is een bijzonder gunstige omstandigheid dat het mogelijk bleek deze problemen in groter verband aan te pakken, daar de betrokken tak van industrie regionaal geconcentreerd is in een vrij besloten gebied. En door historie én door volksaard vertoont dit een aantal eigen wezenskenmerken, waarbij men in het bijzonder voor de public relations kan aanknopen. Hierdoor heeft men een groter voorsprong op acties, die zich op het ogenblik ook in andere takken van nijverheid ontwikkelen, maar

die niet regionaal zijn geconcentreerd, zoals bijv. de confectie-industrie en de binnenvaart.

Conclusie.

Men ziet dat in het werk van de Stichting Textielvak reeds een aantal gedachten is verwezenlijkt, zoals die door de heer Kingma in zijn artikel naar voren zijn gebracht. Daarmee is reeds enigermate beantwoord de eis, door hem gesteld, van een *aparte systematische beoefening* van de jonge sociaal-bewuste „techniek” van de „industrial relations”. Aan het einde van dit artikel moet ik echter in één enkel opzicht met hem van mening verschillen. En wel ten aanzien van het woord „techniek”. Wil men deze industrial relations hanteren als een techniek, dan bestaat het zeer grote gevaar van mislukking. Aan het gehele begrip „industrial relations”, gebouwd op een modern personeelsbeleid in samenhang met public relations moet ten grondslag liggen een bewuste maatschappij- en mensbeschouwing. Wat van deze beschouwing de inhoud zij, is niet van zo primordiaal belang als wel de noodzaak dit geheel nimmer te hanteren als een blote techniek. Mocht men dit toch willen doen, dan zullen alle pogingen stranden op het inzicht en wellicht nog meer het instinct van allen, die men met deze techniek wil benaderen.

Hengelo.

Dr A. L. VAN SCHELVEN.

De internationale tarwe-overeenkomst

De in mijn artikel, gepubliceerd in het nummer van 14 Juli jl., genoemde „volgende” vergadering van de „International Wheat Council” is van 10-14 October jl. te Londen gehouden en het voornaamste onderwerp van discussie was een uitvoerige studie van het secretariaat, besproken en definitief vastgesteld door een commissie uit het Executive Committee.

In deze studie is veel materiaal verzameld over het verloop der tarweproductie en tarweconsumptie, het verloop der jaarlijkse carry-over, de inelasticiteit van het verbruik en het gemeenschappelijk belang der import- en exportlanden om zowel een prijsdébacle als een toestand van ernstige schaarste te voorkomen. In het uitgegeven perscommuniqué wordt weder tot uitdrukking gebracht de algemene overtuiging, dat een prijsstabiliserende overeenkomst van groot algemeen belang is, maar dat voor een goede werking een grotere, zo mogelijk algemene, deelname van alle import- zowel als exportlanden gewenst is. Ook staat er dat gedelegeerden het er over eens waren, dat een zekere mate van verantwoordelijkheid gedragen moet worden door alle importerende en exporterende landen, wil men een heraanpassing van de bestaande situatie (van surplussen) bereiken zonder ernstige verstoring van de normale tarwehandel alsmede de begeerde stabiliteit op lange termijn tot stand brengen.

Het is de bedoeling, dat genoemde studie in druk verschijnt en aan alle landen meerdere exemplaren zullen worden toegestuurd. Elk land is vrij al of niet voor verdere verspreiding en publicatie zorg te dragen.

Waar het bij de aanvang dezer vergadering vooral op aan kwam was het inzicht der aangesloten landen te kennen over de vraag, hoe de prijs der tarwe, die onder de overeenkomst wordt verkocht, zich behoort te ontwikkelen. De uiterste opvatting aan de zijde der importeurs was, dat deze prijs, gezien de hoge reservevoorraden, hoger zelfs nog dan in het begin der dertiger jaren, reeds

lang tot op het minimum behoorde te zijn gedaald, dat is \$ 1,55 per bushel (27,2 kg) voor Manitoba I te Fort William/Port Arthur Canada. In werkelijkheid staat deze prijs reeds maandenlang op omstreeks \$ 1,70. Deze \$ 1,70 betekent intussen een belangrijke daling tegenover de prijs van \$ 2,10 en hoger die onder de vorige overeenkomst op de vrije wereldmarkt heerste.

De overeenkomst houdt de bepaling in, dat er een minimumprijs is van \$ 1,55 en een maximumprijs van \$ 2,05 en het is logisch te denken, dat als deze \$ 1,55 enige werkelijke waarde zal hebben, zij werkelijkheid behoort te zijn bij het bestaan van zodanige surplussen, dat de gehele wereld er over spreekt en er diverse conferenties aan worden gewijd. Bovendien houdt de overeenkomst de bepaling in, dat zowel importeurs als exporteurs bij een wereldmarktprijs die tussen het minimum en het maximum ligt zullen proberen de vrije prijsloop van onder de overeenkomst gekochte tarwe niet te belemmeren.

De conclusie is uiteraard, dat de prijs op of althans dicht bij het minimum behoort te liggen, doch dat de exportlanden met hun monopolies en subsidiepolitiek, naast hun reserveringspolitiek, de prijs bepalen en daarmee tegen de geest van de overeenkomst handelen. Deze uiterste opvatting is bij de gehouden besprekingen onder de importlanden wel even naar voren gekomen, maar vond in deze vorm geen enkele steun. De andere importlanden, zij het met gradueel verschil, ondersteunden wel de idee, dat de huidige prijs nog naar beneden behoort te gaan, maar in geen geval tot het minimum.

De bezwaren der importlanden tegen het minimum-prijsniveau waren o.a. op de volgende overwegingen gebaseerd. Men ziet zich niet graag moreel noch in feite verplicht zijn volle gegarandeerde kwantum af te nemen. En zodanige verplichting ontstaat als de prijs op het minimum komt. Zoals reeds in het vorig artikel vermeld, is uit de ervaring der beide laatste jaren gebleken, dat

enige importlanden zodanig gunstige oogsten hebben gehad, dat zij het gegarandeerde kwantum niet kunnen gebruiken en het klimaat is ook niet geschikt om een flinke voorraad op te slaan. Ongetwijfeld zal bij de toekomstige bespreking ener nieuwe overeenkomst gezocht worden naar een oplossing voor deze gevallen. Ik denk hier aan de mogelijkheid, dat importlanden, die bij normale oogst bijv. 80 pCt der eigen behoefte voortbrengen, doch bij een goede oogst geen import behoeven, of zelfs wat te veel hebben, zich aan de overeenkomst kunnen binden met een zeker percentage, bijv. 90 pCt van hun werkelijke jaarlijkse importbehoefte. Bezwaren van gelijke strekking zijn denkbaar in geval een importland veel zaken doet met een niet aangesloten tarwe-exporterend land, waarvan het gaarne een behoorlijk kwantum afneemt. Dit zou bemoeilijkt kunnen worden als het een verplichting zou worden het onder de overeenkomst gegarandeerde kwantum tegen de minimumprijs voor 100 pCt af te nemen. Hier blijkt het nadeel van het beperkte aantal deelnemende exportlanden.

van tarwe gaandeweg te verlagen en de oppervlakte met tarwe beteeld, te beperken. Dit land werkt dus ten minste in de richting van sanering.

De enige weg in de huidige situatie om tot een sanering der markt en een gaandeweg verdwijnen der surplussen te komen is — naast toevallige zeer slechte oogsten als dit jaar — te zoeken in nationale maatregelen tot beperking van de vaak ook relatief hoge steun aan de tarweprijzen of/een een kunstmatige beperking der oppervlakte en niet zonder recht kon de vraag gesteld worden, of op deze medewerking ook van de zijde der importlanden te rekenen is. Bij deze discussie kwam naar voren dat van de importlanden alleen India, Egypte en Nederland tegenover het huidige wereldmarktprijsniveau lage tarweprijzen in eigen land handhaven.

Het resultaat der op zich zelf in goede sfeer gevoerde discussie was, dat geen enkele positieve uitspraak van de Council ten aanzien van de prijs werd uitgelokt. Het feit dat vrijwel geen enkel land blijkbaar bereid is in positieve zin mede te werken aan het verdwijnen der overdadige surplussen door bij zijn nationale politiek daarmede enigermate rekening te houden liet ook geen ander resultaat toe.

Het oplossen blijft aan de weersomstandigheden en de exportlanden overgelaten. Dit is een onbevredigende situatie maar het is niet anders.

Over de wenselijkheid de surplusvoorraden ook te helpen verminderen langs de natuurlijke afzet via de voergraanmarkt is niet gesproken. Dank zij de niet maaltbare kwaliteit, die thans inzonderheid in Canada wordt geoogst, zal er dit jaar in de Verenigde Staten en Canada meer tarwe op de voermarkt verschijnen, doch in de meeste landen wordt de tarweprijs daarvoor op een tegenover de andere graanprijzen te hoog niveau gehouden en daar dit afhankelijk is van nationale politieke maatregelen is het geen onderwerp waarmee de Council zich kan bezig houden. Het laten dalen van de prijs tot het minimum zou uiteraard wel enigermate stimulerend werken tot afzet op de voermarkt en wellicht tot herziening der zeer hoge prijsniveaus in diverse landen, maar dat dit veel zou uitmaken geloof ik niet.

De gehouden discussie en de opgedane ervaring zullen zeker hun invloed doen gelden op de komende conferentie — waarschijnlijk midden 1955 bijeen te roepen door de U.N.O. — waar getracht zal worden de medewerking te krijgen aan een nieuwe internationale tarwe-overeenkomst van alle belangrijke exportlanden en importlanden, inzonderheid ook van het Verenigd Koninkrijk als belangrijkste importland.

De vraag rijst bijv., of het zin heeft in een nieuwe overeenkomst weer een minimum- en een maximumprijs vast te leggen, dus de mogelijkheid van een vrije prijsbeweging binnen zekere grenzen. Als enige belangrijke exportlanden reeds het bewijs leveren, dat ze in staat zijn de wereldmarktprijs practisch door hun exportmonopolies te doen beheersen, zal dan niet, als alle belangrijke exporteurs meedoen, de prijs in nog sterkere mate door hen kunnen worden beheerst? Dit zou bij het wederinvoeren van een minimum en een maximum kunnen betekenen, dat de prijs van onder de overeenkomst gekochte tarwe permanent bij het maximum zou liggen. De vraag rijst dan ook, of niet nog eens (bij de totstandkoming van de huidige overeenkomst te Washington is in deze richting reeds gezocht) geprobeerd moet worden een zgn. „flexible price system” te ontwikkelen, die de tarweprijs in meerdere of mindere mate bindt aan een algemene prijsindex, desnoods met enige beperkingen,

Zo spreekt U met de Hapé Easyphone, de luidspreekende telefoon. Geen geloop - geen geschreeuw - geen wachten - geen zoek. Reeds van ca fl. 155.- af leverbaar.

HAPÉ EASYPHONE

Vraag circ. Nr. 336/3 bij C.V. Hapé, A'dam-C.
Nw. Harengracht 11, Telefoon 48882-48321.

(Ingezonden mededeling)

Tegenover de gedachtengang van de importeurs dat enige verlaging van prijs alleszins redelijk is, kwamen de exportlanden met hun argumenten naar voren. Vooral Canada, maar ook de Verenigde Staten, kon wijzen op de lage opbrengst en vooral ook op de zeer slechte kwaliteit, die bijna overal dit jaar wordt geoogst. Van het surplus van Canada zal dit jaar een groot kwantum afaan en een zeer groot deel, gezegd werd 60 pCt der zeer kleine oogst van dit jaar, zal naar de veevoedersector moeten gaan. Daar komt nog bij dat door de exportlanden, juist mede door de slechte kwaliteit en vaak lagere opbrengst ook in de importlanden, dit jaar niet ten onrechte een grotere export wordt verwacht. Tegenover een slechte opbrengst in de exportlanden, vooral in Canada, staat dus een grotere vraag en aangezien vooral de tarwe die basis is van de prijsregeling der overeenkomst (de Manitoba I, van Canada) dit jaar nauwelijks wordt geoogst, is er enige reden om aan te nemen, dat bij een vrije wereldmarkt zich inzonderheid de Manitoba's in prijs weer wat zouden herstellen. Bovendien getroosten, aldus de redenering, zowel de Verenigde Staten als Canada zich enorme kosten om de grote voorraden aan te houden, zodat het nog niet zo onredelijk is, dat de prijs boven het minimum blijft. Een verlaging zou overigens in geen enkel opzicht de afzet van tarwe, die voor de consumptie maalterij geschikt is — en daar gaat het om — gunstig beïnvloeden, want alle importlanden handhaven in eigen land hun eigen prijs- en productiepolitiek. Verder kon worden gewezen op het feit, dat de Verenigde Staten bezig zijn de steunprijs

maar waardoor de prijsbeweging aan de invloed der exporteurs zou worden onttrokken.

Hoë het zij, door gebrek aan algemene deelname aan deze internationale overeenkomst kan met recht kritiek op haar werking worden uitgeoëfend, doch het feit blijft dat een zekere prijsbeheersing bij de tarwe blijft gehandhaafd en dat ook de voergraanmarkt een niet onbelangrijke steun ondervindt en het zou zeker te betreuren zijn indien men er niet in zou slagen tot een meer algemene medewerking, zowel van export- als importlanden, te komen. Indien men bij de a.s. besprekingen hierin zou slagen en bovendien kans ziet de zwakke punten, die de

practijk der laatste jaren aan het licht heeft gebracht te verbeteren, dan zou een belangrijke stabiliserende werking op de tarwemarkt en in zekere mate op de voergraanmarkt van deze overeenkomst kunnen uitgaan. Als dan bovendien, vooral in de belangrijkste export- en importlanden, de idee gaat rijpen dat het gemeenschappelijk doel ten zeerste bevorderd kan worden door ook de nationale politiek een weinig in dienst daarvan te stellen, dan zou een prachtig voorbeeld van internationale samenwerking geschapen zijn. Op het ogenblik is zo'n veronderstelling echter nog maar theorie en onwezenlijk idealistisch.

*s-Gravenhage.

Ir T. P. HUISMAN.

Het bierverbruik in België en Nederland

De Belgische bierproductie van ruim 12 mln hl geschiedt in ongeveer 540 bedrijven met 18.000 arbeiders, die ca 180.000 ton gerst en 2.500 ton hop verwerken. De Nederlandse bierproductie ad 1,83 mln hl in 1953, waarvan 510.300 hl voor de export, vindt plaats in slechts 45 bedrijven met ca 4.000 arbeiders, die ca 30.000 ton gerst en 350 ton hop verwerken.

Fust- en flessenbier.

Wij zien in beide landen het aandeel van flessenbier in de totale omzet regelmatig stijgen. In Nederland nam het toe van 19,6 pCt in 1946 tot 49,7 pCt in 1953; in België van ca 33 pCt vóór de oorlog tot ca 66 pCt thans. Men kan voor dit verschijnsel een ogenschijnlijk zeer plausible verklaring geven. De brouwtechniek heeft het o.a. door middel van de bierfilter mogelijk gemaakt bier voor troebeling door nagisting te behoeden, terwijl na pasteurisatie het bier op fles nog beter geschikt werd voor voorraadvorming en vervoer naar tropische gebieden. Voorts neemt het verbruik thuis toe en dit vereist beschikbaarheid van flessenbier bij slijter of kruidenier. Maar hiermede is toch nog niet alles verklaard. Fustbier is nl. voor de caféhouder, met het oog op de vaste kosten der bierverzorging (koeling, onderhoud der bierleidingen etc.), alleen rendabel bij een bepaalde omzet. De omzet nu is na de tweede wereldoorlog in België en Nederland geducht gedaald en de caféhouder heeft zich toen van het fustbier afgewend of is minder zorg aan het serveren gaan besteden. Ook moeten wij niet onderschatten de sinds de oorlog ingebergerde gewoonte — het eerst bij de soldaten — om allerlei spijzen en dranken uit blikjes en flessen te gebruiken.

Het bierverbruik thuis vormt een in verschillende opzichten nogal omstreden punt. In de eerste plaats kennen wij de omvang niet. Wel nemen wij op grond van verschillende indicaties aan, dat het huisverbruik toeneemt, doch hier zou men de resultaten van het consumentenonderzoek 1947 en 1953 door de Stichting voor Statistiek tegenover kunnen stellen. In 1947 bleek nl. bij 20 pCt der geënquêteerde huishoudingen flessenbier voorradig te zijn en in 1953 slechts bij 13 pCt. Dit cijfer duidt echter alleen de spreiding van het verbruik aan maar zegt nog niets over de totale omvang. Ook voor België beschikt niemand in dit opzicht over exacte gegevens. Wel wijkt het oordeel der Belgische belanghebbenden over het verbruik thuis sterk af van in Nederland vaak verkondigde meningen. Hier te lande betoogt men nog al eens dat bierverbruik thuis geschiedt ten koste van het cafébezoek. Nu is het waar, dat de totale koopkracht der arbeiders in een bepaalde periode beperkt is,

hetgeen ook geldt voor de tot ontspanning en vermaak bestemde inkomensquote. Tussen de uitgaven voor luxe of comfort zijn echter allerlei verschuivingen mogelijk, welke bijv. door middel van de reclame kunnen worden bewerkstelligd. In een Brussels café ziet men dan ook met vette letters op een bestelkaart gedrukt: „Drink het thuis”!

Na 1949 is de omzet in Nederland onder invloed der collectieve reclamecampagne weer gestegen en bovendien waakt de zgn. „Bierwacht”, een collectief orgaan der brouwerijen, door haar controle op bierleidingen en tapinstallaties voor een juiste hygiënische behandeling van het fustbier. Wellicht zal op deze wijze het fustbier zich in Nederland in de toekomst beter kunnen handhaven. In België is de omzetzaling echter nog maar nauwelijks tot staan gekomen en bij ontstentenis der door de Nederlandse brouwerijen genomen maatregelen ziet het er bij onze Zuiderburen voor fustbier niet al te best uit. Er wordt thans in België speciaal geklaagd over het slechte serveren op het platteland.

Binnenlands bier en importbier.

Zowel in Nederland als in België speelt het verbruik van ingevoerd bier een rol van zeer ondergeschikte betekenis zoals blijkt uit onderstaande cijfers.

TABEL 1.

Nederland			België		
Jaar	Totale invoer	Uit België	Jaar	Totale invoer	Uit Nederland
(in hl)					
1938	25.760	528	1938	89.779	1.324
1952	9.138	3.863	1952	145.740	17.970
1953	11.957	3.533	1953	162.280	17.050

In 1953 maakte het importbier 1,3 pCt uit van de binnenlandse bieromzet in België (12,4 mln hl). Het Nederlands aandeel in de Belgische bierinvoer bedroeg 10,5 pCt. Van de totale bieromzet in België vormde het Nederlandse importbier derhalve de te verwaarlozen fractie van 0,13 pCt. Wél is de export van Nederlands bier naar België sinds 1938 gestegen, maar in absolute zowel als relatieve zin blijft het toch om geringe hoeveelheden gaan. In elk geval is het aandeel van Belgisch importbier in de Nederlandse binnenlandse omzet veel groter. Beweringen over de na-oorlogse overstroming van de Belgische markt met Nederlands bier zijn dan ook volkomen ongegrond.

Het bierverbruik per hoofd.

Tabel 2 op blz 937 geeft een overzicht van het hoofdelijk verbruik per jaar van bier en substitutieproducten in liters in België.

TABEL 2.

België

Jaar	Alcoholica			Alcoholvrije dranken			
	bier	gedist.	wijn	mineraal- water en limonade	melk d)	koffie d)	thee
1936/38 a)	168 b)	1,20 c)	4,72	14,5	75	4,62	0,033
1948	133	1,57	4,75	15,3	—	7,23	0,032
1949	123	1,36	5,30	15,8	96	7,12	0,043
1950	118	1,43	5,47	18,4	100	4,88	0,062
1951	115	1,57	5,89	19,1	100	4,42	0,032
1952	118	1,43	6,13	22,1	100	4,61	0,040
1953	ca 120	1,35	5,80	23,2	100	4,49	0,038

a) 1938.

b) 1938, in 1, 50 pCt.

c) Exclusief mousserende wijn.

d) In kg.

Ook in België, hoewel heden nog steeds het land met het hoogste bierverbruik per hoofd ter wereld, is de consumptie in de loop der eeuwen sterk gedaald: ca 1750: 300 liter; 1913: 210 liter; 1932: 200 liter. In 1951 gaven de Belgen fr. 32 mrd uit voor dranken, d.i. 11 pCt der totale consumptieve uitgaven en 29 pCt der uitgaven voor voedingsmiddelen. Aan alcoholica spendeerden zij fr. 19,3 mrd, waarvan bier het leeuwendeel, nl. fr. 12,3 mrd; tot zich trok.

Wij zien intussen hoe de reeds lang vóór de oorlog aangevangen verbruiksdaling zich na de bevrijding voortzet. Naar alle waarschijnlijkheid hebben wij hier te doen met het gecombineerde effect van een dalende seculaire trend en een aantal tijdelijk werkende factoren, zoals bijv. het hamsteren van levensmiddelen in 1950 bij het uitbreken van de Koreaanse oorlog. Het afbetalingsstelsel voor auto's, radio- en televisietoestellen met als begeleidend verschijnsel gedwongen sparen, legt gedurende geruime tijd beslag op een aanzienlijk deel van de koopkracht der consumenten. De concurrentie van nauwe substitutieproducten, zoals mineraalwater en limonades, is ongetwijfeld toegenomen. Het koffieverbruik was uitzonderlijk hoog in 1948 en 1949, maar is daarna weer teruggevallen op het vooroorlogs niveau.

De grotere welvaart is ook tot uiting gekomen in een enigszins gestegen consumptie van gedistilleerd en wijn. Wat betreft de invloed van de bierprijs staan twee meningen tegenover elkaar. Volgens sommigen heeft de verhoging van de consumentenprijs gelijke tred gehouden met de stijging van de kleinhandelsindex, waaraan ook de lonen zijn gekoppeld. Volgens anderen heeft wegens verscherpte concurrentie geen opwaartse aanpassing van de bierprijs kunnen plaatsvinden, weshalve in Augustus 1954 de prijsindex voor bier 356,9 bedroeg tegenover een algemene kleinhandelsindex van 423,5. In werkelijkheid is de bierprijs juist méér gestegen dan de kosten van levensonderhoud, nl. van ca 1 franc vóór de oorlog tot ca 6 franc per glas thans. De bovengenoemde index van 356,9 heeft alleen betrekking op het lichte „bière de ménage” en kan dus niet gelden als maatstaf voor de prijsstijging.

Op het ogenblik neemt de vraag naar betere kwaliteiten

met hoger gehalte, vooral voor verbruik thuis, toe. De gedrukte binnenlandse markt heeft de Belgische brouwers naar exportmogelijkheden doen omzien. De bieruitvoer steeg dan ook van 6.930 hl in 1938 tot 41.301 hl in 1953.

Een overzicht van het hoofdelijk verbruik per jaar van bier en substitutieproducten in liters in Nederland geeft tabel 3.

In Nederland is het bierverbruik per hoofd geleidelijk gedaald van enige honderden liters per jaar in de Gouden Eeuw tot ca 40 liter bij de aanvang der 20e eeuw; ook daarna is de daling verder voortgeschreden. Vooral na 1947 kwam een sterke terugslag, die geweten moet worden aan de coincidentie van bijzondere na-oorlogse factoren, zoals:

- 1) de inhaalvraag naar duurzame consumptiegoederen (textiel, meubelen);
- 2) de behoefte aan sterke prikkels (gedistilleerd) en
- 3) de ten ongunste van bier veranderde verhouding tussen de glasprijzen van bier en gedistilleerd, waardoor de werking van de sub 2 genoemde factor nog werd versterkt.

Deze prijzen bedroegen nl. vóór de oorlog beide 17 cents en daarna (1949) resp. 32 en 23 cents. Na 1949 is de invloed van deze factoren weer afgenomen. Na 1947 konden we het eigenaardige feit waarnemen dat het hoofdelijk bierverbruik daalde dwars tegen de stijging van het reëel nationaal inkomen per hoofd in (index 1925/34: 100; 1947: 90; 1948: 100; 1949: 106; 1950: 107; 1951: 106; 1952: 108). Uit deze ontwikkeling blijkt weer eens hoe gevaarlijk het is om een mechanisch verband te leggen tussen inkomensgrootte en (bier)verbruik. Terwijl het reëel inkomen sterk toenam daalde het bierverbruik en toen dit laatste weer steeg bleef het inkomen nagenoeg constant. Dit is geen quaestie van „nahinken”; er zijn hier eenvoudig factoren in het spel, die niet in een correlatieformule kunnen worden ondergebracht. De ommekeer is bevorderd door de krachtige collectieve reclamecampagne, waartoe de Nederlandse brouwers in 1949 besloten, zulks in tegenstelling tot hun Belgische collega's.

De positie van het bier in België en Nederland.

Men zou het verschil in positie aldus tot uitdrukking kunnen brengen: het bier is in België de volksdrank en in Nederland de drank van het volk. Duidelijker gezegd: in België is het de nationale drank; het wordt aldaar ook bij de maaltijden gedronken in plaats van koffie en thee. De bierafzet vertoont derhalve ook veel geringer seizoensschommelingen dan ten onzent.

Deze positie heeft het bier zich bij onze Zuiderburen al vroeg verworven, doch later is het hoge hoofdelijk verbruik onder invloed van allerlei factoren ook hier gedaald. Men kan bijv. wijzen op de geringere fysieke inspanning, welke de arbeiders zich thans in het algemeen bij hun dagelijks werk behoeven te getroosten, zodat ook minder

TABEL 3.

Nederland

Jaar	Alcoholica			Alcoholvrije dranken					Overige concurrerende producten			
	bier	gedist.	wijn	gazeuse limon.	melk	koffie	thee	cacao- poeder	fruit	sigaren	sigaretten	kerf- tabak
1938	14,8	1,46	1,14	—	— a)	3,6 a)	1,3 a)	0,2 a)	38 b)	178 b)	549 a)	1,2
1948	13,6	3,18	1,09	ca 5 a)	231	1,7	0,6	0,2	43	90	545	0,9
1949	10,4	3,20	0,54	—	226	1,8	0,8	0,5	48	93	616	1,1
1950	10,9	2,95	0,50	—	214	1,3	0,8	0,5	43	78	793	1,2
1951	10,9	2,67	0,62	—	217	1,4	0,7	0,4	45	70	822	1,0
1952	11,3	2,23	0,55	ca 8	218	1,8	0,7	0,3	55	79	913	1,0
1953	12,7	2,15	0,65	—	216	2,1	0,8	0,3	54	86	966	1,0

a) In kg.

b) Stuks.

dorst wordt opgewekt. In elk geval is de positie der Belgische brouwindustrie op de binnenlandse markt nog zeer sterk, zodat de behoefte aan export zich in veel geringer mate voelbaar heeft gemaakt dan in Nederland. Tot deze positie heeft waarschijnlijk ook bijgedragen de bekende „Wet Van der Velde” (1919), die het schenken van borrels aan cafébezoekers verbiedt.

In Nederland moet men bier in de 20e eeuw rekenen tot het comfort van de arbeider; vandaar dat wij een vrij hoge inkomens- en prijselasticiteit der vraag mogen verwachten.

Het verschil in verbruiksniveau tussen België en Nederland valt te herleiden tot een aantal factoren, welke wij hieronder summier zullen behandelen.

1. *Verskil in mensentype en levensgewoonten.*

Het met betrekking tot dit punt bestaande verschil tussen de Nederlander en de Belg is van groot belang voor de heersende verbruiksgewoonten. De Nederlandse provincies Limburg en Noord-Brabant kan men hierbij als overgangsgebied beschouwen. Het hoofdelijk bierverbruik bedraagt hier resp. 30,1 en 18,1 liter tegenover een landsgemiddelde van 12,7 liter in 1953. De Belg is in het algemeen gesteld op festiviteiten en spreekt daarbij de kroes geducht aan. Voorts brengt de Zuidelijke Belg het grootste gedeelte van zijn vrije tijd buitenshuis door, d.w.z. veelal in het café (estaminet). Juist na de tweede wereldoorlog begint hierin verandering te komen en gaan ook de Belgen meer geld besteden aan meubilair en aan motorfietsen op afbetaling. Zeer opvallend is het verschil tussen België en Nederland wat betreft de houding der vrouw tegenover het bierdrinken. Zowel de dagelijkse ervaring als enige enquêtes leren, dat de meeste vrouwen ten onzent nooit bier drinken en de overige slechts zelden en dan nog meestal niet in het openbaar. De Belgische vrouw heeft geen bezwaar tegen bierdrinken en doet dit ook op het café-terras. Ook kinderen gebruiken in België bier bij de maaltijd en wel het lichte „bière de ménage”.

2. *De economische structuur.*

Alom kan in gebieden met een sterk ontwikkelde zware industrie een hoog bierverbruik worden vastgesteld. Zo vinden we in 1949 in de omgeving der „Grote Meren” (Verenigde Staten) een bierverbruik van ca 106 liter (landsgemiddelde 68 liter) en in Noordoost-Frankrijk (St. Quentin) een verbruik van ca. 130 liter per hoofd (landsgemiddelde: 18 liter). Ook in het Ruhrgebied, de „Midlands” en Zuid-Canada vinden we een relatief hoog verbruik, evenals ten onzent in het Zuidlimburgse mijndistrict. Overigens is de zware industrie in Nederland

slechts zeer matig ontwikkeld, terwijl zij in België juist een bijzonder belangrijke plaats inneemt.

3. *De rol van de Overheid.*

a. *Het distributie-apparaat.*

In België staat vestiging aan ieder nagenoeg vrij, nl. na betaling van een vergunningsrecht, de zgn. „taxe d'ouverture de débit de boissons”. In Nederland kennen wij echter het „maximum-stelsel” volgens de Drankwet 1931, d.w.z. er bestaan gemeentelijke maxima voor het aantal „Vergunningen” (voor sterk-alcoholische dranken) en „Verloven A” (voor zwak-alcoholische), afhankelijk van het aantal inwoners. Bovendien is de overschrijving der vergunningen en verloven tot nog toe aan beperkend bepalingen gebonden, die de continuïteit van het bedrijf bedreigen. Ten slotte moeten Nederlandse adspirant-caféhouders nog voldoen aan de eisen der Vestigingswet.

In België daalde het aantal gevestigde café's van 219.000 in 1912 tot 83.600 in 1952; in Nederland nam het aantal vergunningen af van 22.558 in 1910 tot 17.057 in 1952 (165 per 100.000 inwoners) en de Verloven A van 21.479 tot 7.071 (68 per 100.000 inwoners). In België komt dus één café voor op 100 inwoners, doch in Nederland één op 400 inwoners.

b. *De bieraccijns.*

Een niet onbelangrijk kostenelement vormt de bieraccijns, één der oudste indirecte belastingen. Deze accijns bedraagt thans in België gemiddeld f 11,93 per hl en in Nederland f 17,81 per hl zwaar bier. Het aandeel van de bieraccijns in de consumentenprijs per glas bedraagt derhalve in België ca 6 pCt en ten onzent ca 13 pCt. In het kader der Economische Unie tussen de Benelux-landen zou de bieraccijns worden geünificeerd op het huidige Belgische niveau, doch tot nu toe is het unificatieverdrag nog steeds niet in werking getreden.

In de afgelopen jaren hebben de Belgen ten onrechte de unificatie der bieraccijns willen koppelen aan herziening der Nederlandse Drankwet en Vestigingswet, aan exportcontingentering en nog andere desiderata. Ten onrechte, omdat de accijnsunificatie met genoemde onderwerpen geen verband houdt en bovendien geen accijnsverhoging voor de Belgische brouwers betekent. De onderhandelingen schijnen er thans toe te hebben geleid, dat wellicht binnenkort vaststelling van de datum der inwerkingtreding van het accijnsunificatieverdrag kan worden verwacht.

Het bierverbruik in België en Nederland vertoont nog allerlei andere interessante aspecten, doch te dezer plaatse kunnen wij daar niet verder op ingaan.

Amsterdam.

Drs H. HOELEN.

De netto omzetbelasting

Inleiding.

Bij de behandeling van de wet Omzetbelasting 1954 is in de Tweede Kamer de belasting op de toegevoegde waarde¹⁾ naar voren gebracht. Het ontwerp wet voorzagt niet in een systeemverandering van dergelijke grootte, doch het komt mij voor, dat meer bekendheid met de mogelijkheden en gevolgen van dit omzetbelastingstelsel in Nederland vereist is. In het bijzonder nu Frankrijk bij de wet van 10 April 1954 principieel de „taxe sur la valeur ajoutée”, de belasting op de toegevoegde waarde, aan-

¹⁾ Belasting op de toegevoegde waarde, taxe sur la valeur ajoutée, value added tax, Mehrwertsteuer, Netto-Umsatzsteuer, Nicht-Kumulativen Allphasensteuer, heffing met toerekening.

vaard heeft, komt het actuele belang hiervan duidelijk naar voren.

De invoering van de netto omzetbelasting zal in Frankrijk plaatsvinden in drie etappes. Op of kort na 1 Juli 1955 zal het omzetbelastingstelsel in die geest zijn omgebouwd. Dit is, mede met het oog op de fiscale integratie van Europa, van groot belang. Frankrijk heeft hiermede de spits afgebeten van de oplossing van een vraagstuk, waartegenover men steeds en in het bijzonder in Nederland met vooringenomenheid heeft gestaan. Een netto stelsel bestaat overigens reeds van vóór 1940 in Argentinië, de Philippijnen en Turkije. In Duitse wetenschappelijke

kringen is men tot de conclusie gekomen, dat een netto omzetbelasting de enige oplossing biedt om de huidige omzetbelastingproblemen het hoofd te bieden, zoals bijv. blijkt uit een recent advies van de „Wissenschaftliche Beirat beim Bundesministerium der Finanzen“ en uit de geschriften van Prof. Schmolders (Keulen).

Het is mijn bedoeling in dit artikel de principiële aspecten van de netto omzetbelasting naar voren te brengen, teneinde meer begrip voor dit systeem van heffen te kweken.

Principiële inhoud van het systeem.

Een integrale toepassing van de netto omzetbelasting betekent, dat in iedere schakel van de bedrijfskolom een belasting geheven wordt over de waarde, welke deze schakel aan het goed toevoegt. Dit kan gebeuren door deze waarde als basis van de heffing te nemen, doch ook door steeds een teruggave (tax credit) te verlenen voor de belasting op de waarde, welke in de voorafgaande schakels van de bedrijfskolom aan het goed is toegevoegd.

Het volgende schematische voorbeeld, waarbij een uniform heffingspercentage, wordt aangenomen van 10 pCt, moge dit verduidelijken.

Toegevoegde waarde.

1e schakel: toegevoegde waarde	100	— omzetbelasting	10 pCt	=	10
2e schakel: toegevoegde waarde	40	— omzetbelasting	10 pCt	=	4
3e schakel: toegevoegde waarde	20	— omzetbelasting	10 pCt	=	2
aankoopprijs verbruiker	160	— totale O.B.		=	16

Tax credit.

1e schakel: verkoopwaarde	100,	aankoopwaarde	0	— O.B.	10 pCt	=	10	—	0	=	10
2e schakel: verkoopwaarde	140,	aankoopwaarde	100	— O.B.	10 pCt	=	14	—	10	=	4
3e schakel: verkoopwaarde	160,	aankoopwaarde	140	— O.B.	10 pCt	=	16	—	14	=	2
aankoopprijs verbruiker	160			— totale O.B.		=	16				

Uit dit voorbeeld blijkt, dat fiscaal de integrale netto omzetbelasting neerkomt op een heffing tegen het uniforme heffingspercentage over de verkoopprijs van de detaillist (de derde schakel in ons voorbeeld). De netto omzetbelasting betekent dus een belastingdruk, welke afhankelijk is van de waarde van de goederen op het moment, dat deze de verbruiker bereiken. De belasting wordt geïnd in die schakel van de bedrijfskolom, welke voor de waardevermeerdering van het goed zorg heeft gedragen.

Goederen, die de verbruiker niet bereiken.

In het voorbeeld hebben wij aangenomen, dat in iedere schakel inderdaad een toevoeging aan de waarde heeft plaats gevonden. Het is echter evenzeer mogelijk, dat een vermindering van de waarde ontstaat of dat de goederen worden vernietigd, voordat zij de verbruiker hebben bereikt. Niet de verbruiker, doch het bedrijf, waarin deze vermindering van waarde of vernietiging van het goed heeft plaats gevonden, is dan de belastingdrager. Aan alle traditionele omzetbelastingssystemen (met uitzondering van dat gegeven in de kleinhandelsfase) is dit inhaerent! Het karakter van een zuivere verbruiksbelasting gaat dan geheel verloren. Ook indien de goederen niet worden verbruikt is immers de heffing verschuldigd.

De wetgever, vooropgesteld dat hij een zuivere verbruiksbelasting wil scheppen, vindt echter in de netto omzetbelasting hiertegen een doeltreffend middel om bovengenoemd bezwaar te overwinnen. Indien bij de aangifte blijkt, dat de waardeverminderingen de waardevermeerderingen overtreffen, dan ontvangt de belastingplichtige voor dit verschil een tegoedschrijving, hetwelk hem uitbetaald kan worden of in de toekomst verrekenbaar is. Door het geven van deze vergoeding wordt steeds

De Maatschappij die zêér bijzondere voordelen biedt

**ZWITSERSCHE MAATSCHAPPIJ
VAN LEVENSVZERKERING EN LIJFRETE**

Herengracht 500 · Amsterdam · Telefoon 37171

(Advertentie)

bereikt, dat de omzetbelasting volgens de wettelijke bepalingen nooit een belasting op het bedrijf betekent en dat uiteindelijk steeds hetzelfde percentage drukt op de aankoop door de verbruiker. Het verschil in belastingdruk, ontstaan indien deze vergoeding niet wordt gegeven, moge blijken uit het volgende voorbeeld, dat aansluit bij dat hierboven gegeven.

Belastingdruk, zonder vergoeding.

1e schakel: toegevoegde waarde	100	— omzetbelasting	10 pCt	=	10
2e schakel: verminderde waarde	30	— omzetbelasting	10 pCt	=	0
3e schakel: toegevoegde waarde	90	— omzetbelasting	10 pCt	=	9
totaal betaalde O.B.				=	19

Belastingdruk, met vergoeding.

1e schakel: toegevoegde waarde	100	— omzetbelasting	10 pCt	=	10
2e schakel: verminderde waarde	30	— omzetbelasting	10 pCt	=	-3 (vergoeding)
3e schakel: toegevoegde waarde	90	— omzetbelasting	10 pCt	=	9
totaal betaalde O.B.				=	16

Indien het goed in de tweede schakel verloren was gegaan, dan had de vergoeding -10 bedragen en de totale belastingdruk op het niet verbruikte goed 0.

Het begrip toegevoegde waarde.

Welke waarde moet nu voor de heffing van de netto omzetbelasting worden beschouwd als de toegevoegde waarde? Globaal gezegd is dit die waarde, waarmede de verkoopprijs de aankoopprijs overtreft van die bestanddelen, waaruit de verkoopprijs is opgebouwd en waarover reeds omzetbelasting is geheven. De verkoopprijs bestaat uit een conglomeratie van bestanddelen, welke ruwweg als volgt kunnen worden samengevat:

1. kosten van in het binnenland aangekochte grond- en hulpstoffen, halfabrikaten en onderdelen, eindproducten, machines en installaties;
2. idem, maar in het buitenland gekocht;
3. kosten in de vorm van lonen en salarissen, alsmede de daarmede verband houdende sociale lasten, interest, provisies en andere beloningen voor verrichte diensten, kosten van onroerende goederen, belastingen;
4. in de verkoopprijs opgenomen winstopslagen.

De netto omzetbelasting is een belasting op de binnenlandse goederenstroom. Terzake van de aankopen van de onder post 1 genoemde goederen zal de omzetbelasting derhalve reeds door in de productiestroom vóórgaande ondernemingen zijn afgedragen. De waarde, welke het bedrijf in kwestie toevoegt, bestaat uit de posten 3 en 4. Indien dienstverleningen in de omzetbelastingheffing worden betrokken, dan worden de belaste diensten op dezelfde wijze behandeld als de belaste (dit zijn de onder post 1 genoemde) goederen. Om ook de in het buitenland gekochte goederen te treffen wordt van de onder 2 vermelde goederen eveneens belasting geheven; hun invoerwaarde wordt dus bij wijze van wettelijke definitie tot de toegevoegde waarde gerekend.

Arbeidsintensieve en kapitaalintensieve bedrijven.

Daar bij arbeidsintensieve bedrijven de toegevoegde waarde groter zal zijn dan bij kapitaalintensieve bedrijven,

die hetzelfde product vervaardigen, zullen eerstgenoemde bij het netto omzetbelastingstelsel méér belasting moeten afdragen dan laatstgenoemde. Dat echter de concurrentievoorwaarden hierdoor toch niet worden verstoord moge uit onderstaand voorbeeld blijken.

Veronderstellen wij twee bedrijven, die hetzelfde product fabriceren, waarvan het ene de productie geheel machinaal doet, het andere volledig manueel. Indien geen omzetbelasting zou worden geheven, was de verkoopprijs van de geproduceerde goederen, naar wij veronderstellen, voor beide bedrijven gelijk.

Situatie zonder omzetbelasting

Kapitaalintensief bedrijf.	
Aankoopprijs goederen (zie vorige par. onder 1).....	f 6.000
Toegevoegde waarde	„ 500
Verkoopprijs	f 6.500
Arbeidsintensief bedrijf.	
Aankoopprijs goederen (zie vorige par. onder 1)	f 1.000
Toegevoegde waarde	„ 5.500
Verkoopprijs	f 6.500

Stel, dat nu een netto omzetbelasting wordt ingevoerd, met een heffing van 10 pCt van de toegevoegde waarde (excl. de omzetbelasting zelf).

Situatie met omzetbelasting

Kapitaalintensief bedrijf.		
Aankoopprijs goederen (zie vorige par. onder 1)	f 6.000 + 10 pCt O.B. = ...	f 6.600
Toegevoegde waarde	f 500 + 10 pCt O.B. = ...	„ 550
Verkoopprijs		f 7.150
Arbeidsintensief bedrijf.		
Aankoopprijs goederen (zie vorige par. onder 1)	f 1.000 + 10 pCt O.B. = ...	f 1.100
Toegevoegde waarde	f 5.500 + 10 pCt O.B. = ...	„ 6.050
Verkoopprijs		f 7.150

Als gevolg van de heffing van de omzetbelasting wordt de verkoopprijs hoger, doch de concurrentievoorwaarden worden in dit voorbeeld niet aangetast. Of dit laatste niet alleen in een daarvoor geconstrueerd voorbeeld, doch ook in de praktijk opgaat, hangt uiteraard af van de vraag, of de afwenteling van de belasting volledig slaagt. Is dit niet het geval en is het kapitaalintensieve- noch het arbeidsintensieve bedrijf in staat de door hen te betalen omzetbelasting geheel of gedeeltelijk af te wentelen, dan verkeert het arbeidsintensieve bedrijf ten gevolge van de heffing van de omzetbelasting in een relatief nadelige positie. Gaat men er van uit, dat bij de aankoop van de goederen beide bedrijven in dezelfde positie verkeerden ten aanzien van de omzetbelasting (d.w.z. de belasting was in de aankoopprijs begrepen) en geen van de bedrijven is in staat zijn verkoopprijs ad f 6.500 (dus zonder omzetbelasting, zie het voorbeeld) te verhogen, dan resulteert, dat bij de verkoop der goederen het arbeidsintensieve bedrijf een belasting te betalen heeft over f 6.500 - f 1.100 = f 5.400 (toegevoegde waarde), terwijl het kapitaalintensieve bedrijf een vergoeding krijgt over f 100 (f 6.500 - f 6.600). De concurrentiepositie van beide bedrijven is dan niet meer dezelfde! Het is echter onjuist te zeggen, dat bij de toepassing van het netto omzetbelastingstelsel de wettelijke bepalingen leiden tot een discriminatie tussen kapitaalintensieve en arbeidsintensieve bedrijven.

Geïntegreerde en niet geïntegreerde bedrijven.

Ook de concurrentievoorwaarden tussen geïntegreerde en niet geïntegreerde bedrijven worden door de netto omzetbelasting niet aangetast. Het grote euvel van het cascadeselsel is, dat dit systeem concurrentieverstorend werkt ten gunste van geïntegreerde bedrijven. Een net-

werk van bijzondere regelen is nodig om dit kwaad te verzachten ²⁾, waardoor het stelsel uiterst gecompliceerd wordt en zelfs vaak onbillijk. Door het ontbreken van cumulatie van heffing komen deze problemen bij de netto omzetbelasting niet voor. Het is volkomen indifferent of het goed één of meer schakels bij zijn reis van producent naar verbruiker passeert.

De netto omzetbelasting ook internationaal niet concurrentieverstorend.

Indien op goederen, geproduceerd in het importerende land en op goederen door dit land ingevoerd, relatief een zelfde belastingdruk ligt, dan is de omzetbelasting in haar internationale trekkingen concurrentie-neutraal. Verschilt de belastingdruk in het exporterende en het importerende land, dan is zulks alleen te bereiken door het verlenen van een zodanige exportrestitutie in het exporterende land, dat de goederen vrij van omzetbelasting de grens passeren. De invoerbelasting in het importerende land dient dan gelijk te zijn aan de omzetbelasting op de nationaal vervaardigde producten. Bij het cascadeselsel is de exportrestitutie moeilijk juist te berekenen en de fasenschattning bij de invoer geeft ook hoofdbreken. Alleen onzuivere forfaitaire regelen zijn mogelijk, welke in de praktijk aanleiding geven tot ingewikkelde bepalingen. Hoe zou ook in internationaal opzicht de concurrentieverstoring tegengegaan kunnen worden, indien dit in nationaal opzicht niet eens mogelijk is!

De netto omzetbelasting, opgebouwd als *principiële verbruiksbelasting*, lost het probleem practisch automatisch op. Een simpele vrijstelling van de uitvoerlevering is voldoende om de goederen vrij van omzetbelasting uit te voeren. Als gevolg van het systeem van heffen ontvangt de exporteur de omzetbelasting drukkend op het goed terug, resp. wordt hij er voor tegood geschreven. Bij de invoer worden de goederen dan voor de invoerwaarde normaal in de belasting betrokken. Deze invoerwaarde wordt per definitie als toegevoegde waarde beschouwd (zie boven); een „tax credit” wordt niet verleend.

Op deze wijze wordt bereikt, dat de verbruiker steeds relatief dezelfde omzetbelasting betaalt, ongeacht het land van oorsprong van de goederen. De hoogte van de belastingdruk is dus uitsluitend afhankelijk van de omzetbelasting in het land waar het verbruik plaatsvindt (bestemmingsbeginsel). Uitgaande van de aard der omzetbelasting als verbruiksbelasting is dit m.i. ook de enig juiste oplossing.

De afwenteling van de omzetbelasting.

Het vraagstuk van de afwenteling van de belasting is één van de belangrijkste en moeilijkste problemen van de belastingwetenschap. Aan de omzetbelasting moet de eis worden gesteld, dat deze zo is opgebouwd, dat de afwenteling zo goed mogelijk slaagt. In ons betoog hebben wij de afwenteling vaak stilzwijgend aangenomen. De economische en sociale waarde van de belasting kan echter dan pas naar juistheid worden geschat, indien wij ons een oordeel vormen over de afwentelingsmogelijkheden.

De afwentelingsmogelijkheid is met betrekking tot de netto omzetbelasting groter dan met betrekking tot de traditionele bruto belastingen. Door het niet optreden van cumulatie van heffing worden de concurrentievoorwaarden niet verstoord, waardoor de mogelijkheid van

²⁾ Zie o.a. J. C. L. Huiskamp: „The repeated levying of the sales tax and vertical business integration” in „Bulletin for International Fiscal Documentation”, vol. VIII (1954), no 3, blz. 137-145.

doorberekening van de belasting eerder wordt bereikt. Dit heeft de netto omzetbelasting dus voor op het cascadestelsel. Op het stelsel van de éénmalige heffing heeft de netto omzetbelasting voor, dat het tarief, aangezien de last over meerdere schouders verdeeld wordt, lager kan zijn om een zelfde opbrengst aan omzetbelasting te verkrijgen, hetgeen eveneens de afwentelingsmogelijkheden vergroot.

De principiële toepassing van het netto omzetbelastingstelsel heeft echter ook een schaduwzijde, te weten het feit, dat ook alle detaillisten wederom in de omzetbelasting moeten worden betrokken, doch dit nadeel verzinkt o.i. in het niet tegenover de geschetste voordelen van het systeem³⁾.

Slotwoord.

Met het bovenstaande is slechts een algemeen overzicht gegeven van het belangrijke stelsel der netto omzetbelasting. Vele opmerkingen zijn hierover nog te maken. Invoering van dit stelsel zou een zorgvuldig onderzoek op internationaal niveau vereisen naar de administratieve en fiscale mogelijkheden er van. Dat een dergelijk onderzoek de moeite zou lonen, wordt wel waarschijnlijk gemaakt door de huidige fiscale ervaringen, nationaal, doch in het bijzonder internationaal, die ons recht geven te twifelen aan de juistheid van de uitspraak van Canard: „Elke oude belasting is goed, elke nieuwe is verkeerd”.

Voorburg.

J. C. L. HUISKAMP, econ. drs.

³⁾ De kleinhandel zal niet in de Franse „taxe sur la valeur ajoutée” worden betrokken. Als kleinhandelsbelasting blijft de „taxe locale” (gemeentelijke belasting) bestaan.

BEDRIJFSECONOMISCHE NOTITIES

Converteerbare obligaties

Converteerbare obligaties hebben nooit tot de populairste Nederlandse beleggingsobjecten behoord. Zowel qua aantal als qua uitgegeven bedrag hebben zij slechts beperkte toepassing gevonden.

In de doorwrochte studie „De Nederlandse Converteerbare Obligatie”, gepubliceerd door de Stichting voor Economisch Onderzoek der Universiteit van Amsterdam, wordt het in de jaren 1917-1949 geplaatste aantal emissies dezer stukken op slechts 55 becijferd (waarvan 39 ter beurze genoteerd), met een geplaatst nominaal kapitaal van f 216 mln (waarvan f 212 mln met beursnotering). Van laatstgenoemd bedrag kwam f 145 mln (= 68 pCt) op rekening van een drietal grote industriële ondernemingen, nl. f 40 mln 6 pCt lening Jürgens 1922, f 30 mln 5 pCt lening Philips 1932 en f 75 mln 3½ pCt lening Lever Brothers & Unilever 1949.

Ook in de periode na 1949 werden enige converteerbare obligatieleningen uitgegeven. Opvallend was, dat hierbij eveneens enkele zeer grote industriële emissies overwogen, nl. die der Koninklijke Nederlandse Petroleum Maatschappij ad f 200 mln (December 1950) en die van de Algemene Kunstzijde Unie ad f 20 mln (November 1951).

De laatstgenoemde arie grote na-oorlogse converteerbare obligatieleningen hebben inmiddels slechts gedurende

betrekkelijk korte tijd het hier te lande beschikbare beleggingsmateriaal verrijkt. De obligaties Koninklijke werden verleden jaar (laatstelijk per 1 December 1953) aflosbaar gesteld. Naar onlangs werd aangekondigd zullen de A.K.U.-stukken per 2 Januari 1955 hetzelfde lot ondergaan, terwijl de converteerbare obligaties Unilever door het uitreiken in begin December a.s. op de aandelen van een bonus een waardedaling zullen ondergaan, die de houders er toe brengt thans in snel tempo in aandelen te converteren.

Verrassend mag deze gang van zaken niet worden genoemd, als men rekening houdt met de situatie waarin en het doel waarvoor deze obligaties in het leven werden geroepen. De converteerbare obligatie worat wel eens een kind der nood genoemd. Soms was inderdaad bij ondernemingen, die tot het uitgeven er van overgingen, het water tot aan de lippen gestegen. Vóór de oorlog deed dit zich bijv. voor bij sommige in-Indonesië werkzame n.v.'s, die geen andere mogelijkheid zagen om aan dringend benodigd nieuw kapitaal te komen. In andere gevallen moet dit begrip „nood” echter met vele korrels zout worden genomen. Tot deze laatste categorie behoren de bovengenoemde arie grote emissies van uitstekend florerende wereldconcerns. Toch waren ook hier ongetwijfeld zekere financieringsmoeilijkheden in het geding, echter niet zozeer bij de ondernemingen in kwestie, maar bij de Nederlandse kapitaalmarkt gelegen. Hierop heerste nl. in de jaren 1949-1951 nog in optima forma het gebrek aan risicodragend kapitaal, waardoor reeds zelfs een emissiegerucht een aanleiding tot ernstige koersdaling vormde en de claims, bij emissies aan aandeelhouders uitgereikt, bij lange na niet opwogen tegen de koersverliezen die deze — over een iets langer termijn gezien — ten gevolge van de emissie leden.

De converteerbare obligatie vormde in deze situatie a.h.w. het ei van Columbus. Daar zij een obligatie is, waren de beleggers die practisch slechts niet-risicodragend kapitaal wensten te verschaffen, w.o. de zeer kapitaalcrachtige institutionele beleggers, bereid op grote schaal in deze vorm crediet te verschaffen. Per slot van rekening behoorden de debiteuren tot de soliedste die, buiten de Overheid, hier te lande waren te vinden. De rentevergoeding bedroeg bij de leningen Unilever, Koninklijke en A.K.U. achtereenvolgens 101, 100 en 101 pCt, het rentetype resp. 3½, 3½ en 4½ pCt, zodat ook zonder convertie het rendement bevredigend was. Het was dan ook duidelijk dat de kans op vermogensappreciatie, door het conversierecht meegebracht, in deze gevallen niet met zware offers t.a.v. rente en emissiekoers betaald moest worden. Zo de zegswijze „Baat het niet, het schaadt ook niet” ooit van toepassing was, dan was het wel hier.

De inhoud van het conversierecht was bij de drie genoemde converteerbare obligatieleningen zodanig geregeld, dat dit recht waarde kreeg: bij Unilever bij een koers van 250 pCt (December 1951 in verband met een aandelenemissie gewijzigd in 226 pCt); bij Koninklijke bij een koers van 290 pCt (Juli 1952 in verband met de uitkering van een stockdividend gewijzigd in 280 pCt) en bij A.K.U. bij een koers van 170 pCt.

Ten tijde van de uitgifte dezer leningen bedroegen de beurskoersen der betreffende aandelen achtereenvolgens omstreeks 235, 290 en 155 pCt. Uit deze cijfers blijkt, dat het in de bedoeling lag, de conversie aan te moedigen; reeds bij een niet al te grote koersstijging werd omzetting in aandelen immers aantrekkelijk.

De ontwikkeling van het koersniveau ter beurze zat de volgende jaren echter niet mee, zoals uit tabel 1 blijkt.

TABEL 1.

Aandelenkoersen

	Unilever (emissietijdstip c.o. 22/2/49)	Koninklijke (emissietijdstip c.o. 21/12/50)	A.K.U. (emissietijdstip c.o. 21/11/51)
1949 L.	222		
H.	281		
1950 L.	192	288 a)	
H.	245	299 a)	
1951 L.	169	273	155 a)
H.	248	328	163 a)
1952 L.	161	274	129
H.	193	333	159
1953 L.	175	301	151
H.	231	355	185
1954 ult. Mrt.	271	450	204
ult. Juni.	345	515 b)	230
ult. Sept.	384	541 b)	235
22 Nov.	454	642 b)	296

a) December.

b) Rekening houdend met de bonus van 20 pCt.

Slechts bij Koninklijke steeg de beurskoers elk jaar boven de conversiekoers; bij Unilever en A.K.U. geschiedde dit pas vanaf het tweede halfjaar van 1953. Deze situatie had ten gevolge, dat bij de converteerbare obligaties Koninklijke de conversie reeds in 1951 een aanvang nam. In 1951 t/m 1953 werd achtereenvolgens voor ca f 32, f 66 en f 74 mln van de uitstaande f 250 mln obligaties vrijwillig in aandelen geconverteerd.

Bij Unilever was t/m ultimo 1953 nog slechts een onbetekenend bedrag der obligaties geconverteerd, bij A.K.U. per laatstgenoemde datum zelfs geen enkel stuk. Bij deze beide ondernemingen kwam de conversie pas in 1954 op gang. Bij Unilever vond vooral in Maart een grote conversiebeweging plaats (op ca f 10 mln obligaties geraamd), terwijl in het hierop volgende halfjaar voor ruim f 20 mln werd omgewisseld, dit alles op een totaal uitstaand bedrag van f 75 mln. Bij de A.K.U. werd t/m ultimo September 1954 voor f 8½ mln van de uitstaande f 20 mln geconverteerd.

Een en ander weerspiegelde zich in de beurskoers der obligaties, welke zich als volgt ontwikkelde.

TABEL 2.

Koersen converteerbare obligaties

	Conv. obl. Unilever	Conv. obl. Koninklijke	Conv. obl. A.K.U.
1949 L.	101½		
H.	108½		
1950 L.	101½	109½ a)	
H.	106½	109½ a)	
1951 L.	90½	102	101½ a)
H.	107½	113	102½ a)
1952 L.	92½	102½	102½
H.	98½	119½	108
1953 L.	97½	106½	106½
H.	105½	125½	115
1954 ult. Mrt.	107½	—	124½
ult. Juni.	117	—	149½
ult. Sept.	129½	—	152½
22 Nov.	156½	—	222

a) December

De uiteindelijke bedoeling der emitterende ondernemingen, nl. het verkrijgen van risicodragend kapitaal, trad duidelijk naar voren uit de stappen, die zij deden, toen door de koersstijging der aandelen de conversie zeer attractief was geworden. De betreffende ondernemingen zouden nl. in hun opzet niet slagen indien vele obligatiehouders, ondanks de mogelijkheid met voordeel hun stukken om te zetten, er de voorkeur aan zouden geven de kat uit de boom te kijken, d.w.z. voorlopig de obligaties aan te houden in afwachting, of de aandelenkoers toch nog niet eens zou dalen.

De eerste onderneming, die hiertoe overging, was de Koninklijke. In eerste instantie werden door haar nl. per 15 Juli 1953 f 30 mln obligaties aflosbaar gesteld, en vervolgens per 1 December d.a.v. het gehele restant ad f 48,3 mln. Daar de aflossing tegen 101 pCt geschiedde en de beurskoers — gebaseerd op conversie — ca 110 à 115

pCt bedroeg, bracht dit mede dat nagenoeg alle stukken door de houders, om verlies te voorkomen, in aandelen werden omgezet, hetzij doordat zij zelf converteerden, hetzij doordat zij hun obligaties aan degenen verkochten, die deze wel in aandelen wensten om te zetten.

Door de A.K.U. werd dezelfde weg bewandeld. In November 1954 werd aangekondigd, dat de resterende obligaties (ult. Sept. f 11,5 mln) per begin 1955 aflosbaar worden gesteld. Ook hier had de onderneming derhalve gewacht tot de omswisseling voor de obligatiehouders attractief was geworden; de huidige obligatiekoers ad 222 pCt geeft in dit geval aanleiding zelfs van een uiterst aantrekkelijke situatie voor de houders te spreken. Hetzelfde proces als vorig jaar bij de Koninklijke plaatsvond, is nu bij A.K.U. waar te nemen, nl. afstoting dezer stukken via de beurs door die beleggers (o.a. institutionele) die geen aandelen in hun portefeuille wensen op te nemen, terwijl de aandelen elders een onderkomen vinden.

Ten slotte de obligatielening van Unilever. Deze kent niet één vaste conversiekoers, maar een aan de beurskoers der aandelen gekoppelde inwisselingsverhouding. Deze kwam tot uiting in een minimum, resp. maximum conversiekoers van sinds December 1951 226, resp. 306 pCt.

Volgens de leningsbepalingen worden deze koersen na de a.s. bonusuitgifte verlaagd tot 180, resp. 244 pCt, waardoor het conversievoordeel, naar zich laat becijferen, ca f 100 in waarde zal dalen. Zonder dat (voorlopig) aflosbaarstelling heeft plaatsgevonden, worden deze obligaties daarom door de houders, teneinde verlies te voorkomen op grote schaal in aandelen geconverteerd.

* *

In de hier besproken gang van zaken is een element van dwang tot converteren niet te miskennen. Hierover moet echter niet te somber worden gedacht. Het karakter van de converteerbare obligatie en de standing van de hier besproken ondernemingen heeft van voren af aan er op geduid, dat deze financieringsvorm hier slechts als een tijdelijke bedoeld was. Nu de betreffende kapitaalverschaffers er uit springen met een flinke vermogensaanwas, en de ondernemingen er in de loop van enkele jaren in zijn geslaagd langs deze weg uiteindelijk niet in welrisicodragend kapitaal om te zetten, kan hier worden gesproken van een op zeer bekwame wijze uitgevoerde financiële operatie in een moeilijke tijd, eindigend met een happy end voor alle betrokkenen.

J. C. BREZET.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

De verhoging van de afgifteprijzen voor 3 en 12 maandspromessen door de Centrale Bank per 10 November jl. met 1/8 pCt had niet ten gevolge, dat er van 10 t/m 15 November dergelijk papier werd afgenomen. Belangrijker dan de opinie bij de geldgevers, dat de rentevergoeding ook thans nog mager is, zal hierbij vermoedelijk vooral zijn het streven naar een wat ruime liquiditeit, mede met het oog op de komende jaarultimo.

Van betekenis is in dit verband waarschijnlijk ook, dat de laatste tijd practisch geen liquide middelen naar de banken zijn gevloeid uit hoofde van provenuen van netto deviezenafdracht aan De Nederlandsche Bank. Het totale goud- en deviezenbezit van laatstgenoemde instelling bedroeg op 15 November f 4.491 mln tegen f 4.493 mln op 27 September jl. Deze stabiliteit vormt wel een tegenstelling met de toeneming van deze voorraad

**BUREAU VOOR
PERSONEELVERZEKERING**
AMSTLEVEN

(Advertentie)

gedurende het eerste halfjaar van 1954, die toen met een stijgend tekort aan beleggingsmateriaal op de geldmarkt gepaard ging. In de jongste deviezennota wordt overigens gewezen op de sterke groei van het eigen deviezenbezit der banken; voor zover hierbij van belegging sprake is, geschiedt deze uiteraard niet op de Nederlandse geldmarkt.

De verhoging van de afgifteprijzen heeft wel geleid tot enige stijging van de marktdisconto's voor korter dan een jaar lopend papier, waarvoor thans een disconto van ca 13/16 pCt per jaar geldt (afgiftedisconto jaarspromessen Nederl. Bank $\frac{3}{4}$ pCt). Verwonderlijk is dit niet. Degenen, die vroeger verworven langer lopend papier vóór de vervaldatum als kort papier op de markt willen verkopen, zullen in het algemeen genoeg moeten nemen met een iets lagere prijs, d.w.z. een iets hoger disconto, dan geldt voor overeenkomstig papier, dat in onbeperkte mate bij officiële instanties verkrijgbaar is, om er in te slagen kopers te vinden.

De kapitaalmarkt.

Had de vorige week een lichte reactie op de aandelenmarkt te zien gegeven, gedurende de verslagweek werd de hausse hervat, en steeg de algemene aandelenindex t.o.v. de week tevoren met 3 punten. Voor een niet onaanzienlijk deel was deze omslag te danken aan het wederom aan de markt komen van Amerikaanse kopers. De voortdurend vaste stemming in Wallstreet, waar Dow Jones Industrials een nieuw hoogterecord voor 1954 bereikte, was dan ook indirect voor Amsterdam van betekenis.

De beleggers, die met veel uit verkoop van aandelen vrijgekomen liquide middelen zitten, zoeken momenteel naarstig naar „achtergebleven" fondsen teneinde een graantje mee te pikken van de koersstijging, die zich daarbij, naar men hoopt, alsnog zal voordoen. Regelmatig maken ondernemingen van dit overschot aan risicodragende belegging zoekend kapitaal gebruik om een beroep op de emissiemarkt te doen. De afgelopen week kondigden de Electro Zuur- en Waterstoffabriek met f 1,5 mln aandelen à 140 pCt en de Netam met f 0,5 mln aandelen à 125 pCt hun voornemen daartoe aan. Ook nieuwe ondernemingen slagen er thans relatief gemakkelijk in, middelen op de kapitaalmarkt aan te trekken. De wijze, waarop de General Tire & Rubber Cy Holland dit doet, nl. door introductie van een niet gepubliceerd aandelenbedrag tegen een niet te voren gepubliceerde koers, ontmoette nogal wat critiek.

Het tekort aan beleggingsmateriaal op de markt voor niet risicodragend kapitaal is bij voortdurende zo groot, dat mislukkingen van obligatie-emissies, bijna ongeacht de laagte van het rentepercentage en de hoogte van de emissiekoers, de laatste tijd volkomen uit de mode zijn geraakt. Zo was de afgelopen week de toewijzing op de à 99 $\frac{3}{4}$ pCt aangeboden 3 $\frac{1}{2}$ pCt obligaties Zwolle uiterst gering. Bij introducties van 3 $\frac{1}{2}$ pCt gemeenteleningen worden koersen van 103 à 104 gevraagd en gemaakt.

Enige bijdrage tot de oplossing van laatstgenoemd tekort zou worden geleverd, indien het gerucht bewaarheid zou worden, dat de Staat met een obligatielening

van f 300 mln zal komen. I.v.m. hierbij verder genoemde details, nl. een rentevoet van 3 $\frac{1}{4}$ pCt bij een emissiekoers van 100 pCt, zou de eventuele bevestiging dezer geruchten in beleggerskringen vermoedelijk toch niet tot uitbundige vreugde aanleiding geven.

Aand. indexcijfers	12 Nov. 1954	19 Nov. 1954
Algemeen	222,6	225,6
Industrie	316,2	322,0
Scheepvaart	214,7	218,5
Banken	176,6	180,2
Indon. aand.	73,8	72,8
Aandelen		
A.K.U.	276 $\frac{1}{2}$	291 $\frac{1}{4}$
Philips	344 $\frac{1}{2}$	363
Unilever	427	446 $\frac{3}{4}$
H.A.L.	177	181 $\frac{1}{2}$
Amsterd. Rubber	114 $\frac{1}{2}$	111 $\frac{1}{2}$
H.V.A.	148 $\frac{3}{4}$	146 $\frac{1}{2}$
Kon. Petroleum	513 $\frac{3}{4}$	523 $\frac{1}{2}$
Staatsfondsen		
2 $\frac{1}{2}$ pCt N.W.S.	80 $\frac{5}{16}$	80 $\frac{5}{16}$
3-3 $\frac{1}{2}$ pCt 1947	100 $\frac{5}{16}$	100 $\frac{5}{16}$
3 pCt Invest.cert.	100 $\frac{5}{16}$	100 $\frac{5}{16}$
3 $\frac{1}{2}$ pCt 1951	103 $\frac{3}{16}$	103 $\frac{5}{16}$
3 pCt Dollarlening	97 $\frac{3}{4}$	98 $\frac{3}{4}$
Diverse obligaties		
3 $\frac{1}{2}$ pCt Gem. R'dam 1937 VI ...	102 $\frac{3}{8}$	103
3 $\frac{1}{2}$ pCt Bataafsche Petr.	102	*)
3 $\frac{1}{2}$ pCt Philips 1948	103 $\frac{3}{16}$	103 $\frac{7}{16}$
3 $\frac{1}{4}$ pCt Westl. Hyp. Bank	99 $\frac{3}{8}$	100

*) Aflosbaar gesteld.

J. C. BREZET.

STATISTIEKEN
**INTERIM-INDEXCIFERS VAN GROOTHANDELSPRIJZEN
IN NEDERLAND ¹⁾ 2)**

1948 = 100	1951	1952	1953	Juni 1954	Juli 1954	Aug. 1954
Voedingsmiddelen:						
plant aardige	142	141	137	157	128	122
dierlijke	105	119	110	107	110	110
totaal	122	129	123	131	118	116
Grondstoffen voor:						
houtwaren	172	157	147	148	148	151
chem. producten	145	141	120	119	119	119
textielwaren	193	149	140	144	145	145
leer en leerwaren ..	194	127	134	126	121	119
metaalwaren	182	179	147	141	141	142
papier ³⁾	225	149	106	115	115	115
hulpstoffen	157	177	179	178	178	180
totaal	171	166	156	155	154	155
Afgewerkte prod.:						
glas, aardewerk,						
enz.	125	131	149	155	155	155
houtwaren	110	111	104	105	106	106
chem. producten ..	137	132	121	121	121	121
textielwaren	166	138	134	135	135	135
leer- en rubberwa-						
ren	160	137	135	133	132	132
papierwaren	182	153	131	141	141	141
metaalwaren	147	148	140	137	137	137
gefabriceerde voed.						
en genotmiddel.	131	134	131	135	135	135
overige producten	131	129	138	138	140	163
totaal	143	135	132	134	133	135
Algemeen indexcijfer	143	140	134	137	134	134

1) Ontleend aan het Statistisch Bulletin van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

2) De wegingscoëfficiënten zijn vastgesteld overeenkomstig de verhoudingen in 1948.

3) In de reeks „grondstoffen voor papier" is papierhout vervangen door houtslip.

PENSIOENVOORZIENINGEN

Adviezen op het gebied van:

statuten en reglementen

★

belegging in
vaste-rentedragende waarden

★

zelfstandige aandelenbelegging

★

rendementsverbetering

★

risicodekking

HET BUREAU VOOR PENSIOENFONDSEN

van

DE TWENTSCHE BANK

N.V. DE BATAAFSCHE PETROLEUM MAATSCHAPPIJ

gevestigd te 's-Gravenhage.

3 1/2% OBLIGATIELENING 1939

De Vennootschap maakt bekend dat zij wenst over te gaan tot vervroegde aflossing à pari van het gehele, van bovengenoemde lening nog uitstaande, bedrag, zijnde f. 50.000.000,— nominaal, zulks op 28 December 1954.

De obligaties, voorzien van alle op 28 December 1954 nog niet verschenen coupons, zijn van genoemde datum af betaalbaar ten kantore van de Nederlandsche Handel-Maatschappij, N.V. te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage.

Bij de aflossing zal interest worden vergoed over vijf maanden, te weten f. 14,58 per obligatie van f. 1.000,— nominaal.

's-Gravenhage, 18 November 1954.

beschikbare krachten

Economisch Doctorandus

35 jaar, met Departementale ervaring zowel in Indonesië als hier te lande, wenst van werkring te veranderen en **ZOekt** bij voorkeur **POSITIE IN HET BEDRIJFSLEVEN**. Brieven onder no. ESB 48-1, Bureau v. d. Blad, Postbus 42, Schiedam.

vacatures

(Vervolg van blz. 926)

Koninklijke
Nederlandsche
Boekdrukkerij

H.A.M. ROELANTS

Schiedam

Voor

VRAAG OF AANBOD

op het gebied van

Kantoorbehoeften

Brandkasten

Machines

Apparaten

Fabrieks- en

kantoorgebouwen

Industrieterreinen

enz. enz.

is een annonce in „Economisch-
Statistische Berichten” de meest
aangewezen weg.

GROTE BANKINSTELLING

vraagt voor haar

ECONOMISCH BUREAU

op het hoofdkantoor te Amsterdam

medewerker

De voorkeur gaat uit naar een econoom met academische opleiding, die beschikt over een goede stijl en die reeds research- of redactionele werkzaamheden heeft verricht in het bedrijfsleven, bij een overheidsinstelling of in de journalistiek. Vereist wordt een ruime en praktische belangstelling voor financiële en economische vraagstukken van uiteenlopende aard.

Eigenhandig geschreven sollicitaties onder opgave van referenties te richten aan Adv. Bur. de Bussy, Rokin 60, Amsterdam-C., onder nr. NL 5099